

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Primárního vzdělávání

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor Učitelství pro 1. stupeň základní školy
(kombinace)

**HUDEBNÍ VÝCHOVA S PRVKY
DRAMATICKÉ VÝCHOVY**
**MUSIC LESSONS WITH ELEMENTS OF
DRAMATIZATION**

Diplomová práce: 08–FP–KPV– 0023

Autor:

Markéta KLIMŠOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Dubnice 138

471 26, Dubnice pod Ralskem

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Bubeníčková

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
109	0	53	8	27	1+1CD

V Liberci dne: 30. 04. 2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Studentská 2 Tel.: 48535 2515 Fax: 48535 2332

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Markéta KLIMŠOVÁ
adresa: Dubnice 138, 471 26 Dubnice pod Ralskem
studijní obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název DP: Hudební výchova s prvky dramatické výchovy

Název DP v angličtině: Music Lessons with Elements of Dramatization

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Bubeníčková

Konzultant:

Termín odevzdání: duben 2009

Pozn: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30.6. 2008

.....

děkan

.....

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): MARKÉTA KLIMŠOVÁ

Datum: ..21..11.....2008.....

Podpis:

Název DP: Hudební výchova s prvky dramatické výchovy

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Bubeníčková

Cíl:

Cílem DP v teoretické části je nastínění elementárních teoretických základů v hudební a dramatické výchově. V praktické části nácvik všech hudebních činností, dovedností vedoucích k rozvíjení dramatických schopností. Ukázat, jak dovést děti od dílčích úkolů ke kultivovanému celku realizace hudebně dramatického výstupu na dané téma.

Požadavky:

Znalost osnov hudební výchovy na 1. stupni ZŠ.

Teoretická a praktická znalost elementárních základů v hudební a dramatické výchově.

Prostudování dostupné literatury.

Zkušenosti s realizací veřejného vystoupení.

Metody:

Rozpracovat jednotlivé hudební činnosti související s přípravou hudebně dramatického výstupu

Volit správné didaktické postupy a metody, vhodné hudebně pohybové prvky vedoucí k rozvíjení dramatických schopností.

Literatura:

Hurník, L. - Lišková, M.: *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy - metodická příručka*. 1. vyd. Praha: SPN, 1999. ISBN 80-7235-092-7

Jaglová, 1.: *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 4 pro 4. ročník základní školy*. 1.vyd. Brno: Nová škola, 2000. ISBN 80-7289-012-3

Lišková, M.: *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy - metodická příručka*. 1. vyd. Praha:

SPN, 2000. ISBN 80-7235-113-3

Machková, E.: *Základy dramatické výchovy*. Praha: SPN, 1980.

Machková, E.: *Jak se učí dramatická výchova - Didaktika dramatické výchovy*. 1. vyd. Praha:

AMU, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9

Šimonovský, Z. - Tichá, A.: *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 04. 2009

Markéta Klimšová

.....

Poděkování:

Mé poděkování patří vedoucímu diplomové práce, paní Mgr. Zuzaně Bubeníčkové za konzultace, podnětné rady a celkové vedení.

Poděkování náleží i mé rodině za trpělivost a všestrannou podporu.

HUDEBNÍ VÝCHOVA S PRVKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Markéta Klimšová

DP–2010

Vedoucí DP: Mgr. Zuzana Bubeníčková

Resumé

Diplomová práce se zabývá především hudební výchovou s prvky tvořivé dramatiky na 1. stupni základní školy. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která byla věnována výkladu základních pojmů, nahlédla do odborné literatury a seznámila s problematikou obou zmiňovaných výchov jako celku. Praktická část je založena na nácviku všech hudebních činností a dovedností vedoucích k rozvíjení dramatických schopností. Celé snažení vyústilo v hudebně dramatické vystoupení. Součástí diplomové práce je i fotodokumentace, která mapuje cestu od nácviku až po samotné vystoupení. V závěru práce je provedeno hodnocení a porovnání mezi žáky.

Klíčová slova: hudební výchova, dramatická výchova, základní škola, 1. stupeň, nácvik hudebních a dramatických činností, průpravné hry a cvičení, představení

MUSIC LESSONS WITH ELEMENTS OF DRAMATIZATION

Markéta Klimšová

DP–2010

TutorDP: Mgr. Zuzana Bubeníčková

Summary:

My diploma work deals with music education with elements of creative dramatization in the first stage of the primary school. The work consisted of two key areas. The theoretical part is devoted to basic concepts, examines specialized publications and introduces the issue of both – music education and dramatization – as a whole. The practical part is based on a training of all the musical activities and skills leading to the development of dramatic skills. The whole effort resulted in a dramatic musical performances. Part of this work is photographic, mapping the path from training to actual performance. In conclusion there is evaluation and comparison of the pupils.

Keywords: music, drama education, primary school, first stage of the primary school, training of musical and dramatic activities, games and exercises, the performance

MUSIK MIT ELEMENTEN VON DRAMA BILDUNG

Markéta Klimšová

DP-2010

Betreuer DP: Mgr. Zuzana Bubeníčková

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Musik mit den Elementen der schöpferischen dramatischen Erziehung auf der Unterstufe der Grundschule. In der Arbeit gibt es zwei wichtige Bereiche. Es handelt sich um den theoretischen Teil, der die Grundbegriffe erklärt. Dabei habe ich die Fachliteratur studiert und mit der Problematik der beiden Erziehungen beschäftigt. Der praktische Teil widmet sich der Einübung der allen musikalischen Tätigkeiten und Geschicklichkeiten, die zur Entwicklung der dramatischen Fähigkeiten führen. Die ganze Bestrebung hat in die musikalischdramatische Vorstellung ausgemündet. Zu der Diplomarbeit gehört auch die Fotodokumentation vom Anfang bis zur Vorstellung. Am Ende der Arbeit sind die Einschätzung und der Vergleich zwischen den Schülern.

Schlüsselwörter: die Musik, die dramatische Erziehung, die Grundschule, die Unterstufe, die Einübung der musikalischen Tätigkeiten und Geschicklichkeiten, Vorbereitungsspiele und Übungen, die Vorstellung

OBSAH

Seznam použitých zkratk	- 11 -
1 ÚVOD	- 12 -
1.1 Cíl	- 12 -
2 TEORETICKÁ ČÁST	- 13 -
2.1 Význam hudební výchovy	- 13 -
2.2 Hudební nauka na 1. stupni ZŠ	- 13 -
2.2.1 Základní hudební pojmy na 1. stupni ZŠ	- 14 -
2.2.2 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na hudební nauku na 1. stupni základní školy	- 22 -
2.2.2.1 Předmět „Hudební výchova“ období 1 (1. – 3. ročník)	- 23 -
2.2.2.2 Předmět „hudební výchova“ období 2 (4.- 5. ročník)	- 23 -
2.3 Vokální činnosti	- 24 -
2.3.1 Význam hlasové výchovy	- 24 -
2.3.1.1 Anatomie a fyziologie hlasového ústrojí	- 24 -
2.3.1.2 Příčiny vzniku hlasových poruch ve školním věku	- 31 -
2.3.1.3 Hygiena dětského hlasu v procesu školní výchovy	- 32 -
2.3.1.4 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na hlasovou výchovu na 1. stupni základní školy (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)	- 33 -
2.3.2. Vymezení pojmu „Intonace“	- 34 -
2.3.2.1 Intonační a hlasový výcvik	- 35 -
2.3.2.2 Proč některé děti nezpívají a jak naučit děti čistě zpívat?	- 36 -
2.3.2.3 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na intonační výcvik na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)	- 37 -
2.3.3 Rytmický výcvik	- 38 -
2.3.3.1 Vymezení pojmů	- 39 -
2.3.3.2 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na rytmičský výcvik na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)	- 41 -
2.4 Instrumentální činnost	- 42 -
2.4.1 Rozdělení hudebních nástrojů symfonického orchestru	- 42 -
2.4.2 Nástroje Orffovského instrumentáře	- 43 -
2.4.3 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na instrumentální činnosti na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)	- 47 -
2.4.3.1 Předmět „Hudební výchova“ Období: 1. (1. – 3. ročník)	- 47 -
Učivo	- 47 -
2.4.3.2 Předmět „Hudební výchova“ Období: 2. (4. – 5. ročník)	- 47 -
2.5 Hudebně pohybové činnosti	- 48 -
2.5.1 Hudba a pohyb	- 49 -
2.5.2 Hudebně pohybové činnosti – vymezení pojmu	- 49 -
2.5.2.1 Rytmičská deklamace	- 50 -
2.5.2.2 Hra na elementární bicí rytmičské a melodické nástroje	- 51 -
2.5.2.3 Hudebně pohybová hra	- 53 -
2.5.2.4 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na hudebně pohybové činnosti na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)	- 54 -
2.6 Dramatická výchova ve škole	- 55 -
2.6.1 Cíle dramatické výchovy	- 55 -
2.6.2 Obsah a metody dramatické výchovy	- 56 -
2.6.2.1 Osobnostní rozvoj – průpravné hry a cvičení	- 58 -
2.6.2.2 Sociální rozvoj	- 60 -

2.6.2.3 Z divadelní terminologie	61 -
3 PRAKTICKÁ ČÁST	62 -
3.1 Cíl praktické části – vyslovení hypotéz	62 -
3.2 Stanovení hypotéz	62 -
3.3 Metodologické postupy	63 -
3.3.1 Pozorování, porovnávání a rozbor	63 -
3.3.2 Vyučovací metody	63 -
3.4 Charakteristika prostředí základní školy	64 -
3.4.1 Vybavení školy	64 -
3.4.2 Charakteristika pedagogického sboru	65 -
3.4.3 Charakteristika žáků	65 -
3.4.4 Dlouhodobé projekty, mezinárodní spolupráce	66 -
3.5 Charakteristika vybrané třídy	66 -
3.5.1 Tabulka číslo 4: Charakteristika vybrané třídy	67 -
3.6 Charakteristika projektu	67 -
3.7 Nácvik hudebních činností a dovedností	68 -
3.7.1 Rozvíjíme sluch – poznáváme a rozlišujeme zvuky	68 -
3.7.2 Rytmická cvičení – rozvíjíme rytmické cítění	71 -
3.7.3 Hlasová a intonační cvičení	77 -
3.7.4 Hudebně pohybová hra	85 -
3.7.5 Využití dramatických her a improvizací v hudební výchově	88 -
3.8 Vánoční hra	97 -
3.8.1 Stručný popis děje „Vánoční hry“	97 -
3.8.2 Materiální zabezpečení hry	97 -
3.8.3 Projekt: Hudebně dramatické vystoupení	98 -
3.8.4 Ukázka fotografií z nácviku a realizace hry	98 -
3.9 Shrnutí výsledků	101 -
4 ZÁVĚR	106 -
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	107 -
5.1 Internet	109 -
6 SEZNAM PŘÍLOH	109 -

Seznam použitých zkratk

MŠ – mateřská škola

ŠVP – školský vzdělávací program

ZŠ – základní škola

ZUŠ – základní umělecká škola

1 ÚVOD

Pracuji jako učitelka na základní škole ve Stráži pod Ralskem a předmět „Hudební výchova“ vyučuji na 1. stupni.

Hlavní složkou „Hudební výchovy“ na 1. stupni jsou zpěv, poslech, hudebně pohybová činnost a instrumentální činnosti. S výcvikem pěveckých dovedností rozvíjí zpěv hudební sluch, smysl pro čistou intonaci a rytmus.

Žáci se pomaloučku seznamují nejen s hudebními činnostmi, ale i s hudební terminologií, avšak cílem není vychovat z dětí profesionální hudebníky. Naopak snahou je zachovat pouze přirozenost každého jedince ve vztahu k hudbě.

Tato výchova je charakteristická tím, že se jednotlivé hudební prvky dají skloubit s prvky jiných předmětů (např. dramatická, estetická, pohybová činnost aj.), dosažení cíle bude snazší a znalosti či dovednosti budou trvalejší.

Domnívám se, že by hodiny hudební výchovy měly zůstat hrou a příjemně stráveným časem, jak pro žáky, tak i pro učitele.

1.1 Cíl

Cílem diplomové práce je v teoretické části nastínění elementárních základů v hudební a dramatické výchově.

Cílem praktické části, s vybranými žáky na ZŠ ve Stráži pod Ralskem, je nácvik všech hudebních činností a dovedností vedoucích k rozvíjení dramatických schopností a následně realizace hudebně dramatického vystoupení.

Při jednotlivých nácvicích budeme sledovat, hodnotit a porovnávat výkony chlapců a dívek, dále pak rozdíly mezi dětmi, které navštěvují základní uměleckou školu (hudební obor), a dětmi, které žádný hudební obor nenavštěvují.

Na závěr zhodnotíme, zda došlo u dětí k rozvinutí hudebních a dramatických schopností a dovedností.

2 TEORETICKÁ ČÁST

Motto:

Cokoli dělám, musím tím žít.

Andrej Kucharský

2.1 Význam hudební výchovy

Hudba je něco, co je všude kolem nás. Obklopuje nás, působí na děti normální i defektní, na lidi vzdělané či nevzdělané, zdravé i nemocné. S hudbou nám může být dobře, může mít i záporný vliv na člověka, může svým působením pomáhat například při relaxaci. Hudební výchova na základní škole je především výchova. Pomáhá vést děti ke vkusu, vyvolává citové prožitky a má velký význam pro všestranný rozvoj dítěte. Formuje jeho vztah k prostředí, umožňuje dítěti zapojit se do činností ve skupině, působí na jeho vystupování a chování. Hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako prostředku komunikace. V počáteční etapě základního vzdělání si klade hudební výchova za cíl vzbudit zájem žáka o setkávání s hudbou a rozvíjet elementární hudební dovednosti. Hudební výchova je charakterizována jako činnostní, tvořivý proces. Základem je hra, která poskytuje prostor pro uplatnění aktivity, spontánnosti i vlastního experimentování. V předmětu „Hudební výchova“ směřuje výuka k rozvoji hudebního sluchu, hudebního a emocionálního cítění, k objevování souvislostí mezi slovním, hudebním rytmem a pohybovým vyjádřením, k práci s hudebně nerozvinutými žáky, k postupnému vytváření a upevňování základních pěveckých návyků.

2.2 Hudební nauka na 1. stupni ZŠ

Hudebně naukové prvky se prolínají a včleňují do celého procesu hudební výchovy. Aby žáci pochopili a zvládli různé další složky hudební výchovy ve škole (tj. rytmický, hlasový a intonační výcvik, pohybové a instrumentální činnosti, tzn. hra na jednoduché rytmické a melodické nástroje, nácvik písní atd.), je zapotřebí žáky seznámit s elementární terminologií hudební nauky na 1. stupni.

2.2.1 Základní hudební pojmy na 1. stupni ZŠ

V této teoretické části autor seznámí čtenáře se základními pojmy hudební nauky na 1. stupni ZŠ. Důvodem je, aby se čtenář neznající základní terminologii lépe orientoval v dalších kapitolách, zejména pak v praktické části a aby dále pochopil vztahy a souvislosti mezi hudební – pohybovou a dramatickou výchovou.

- **Zvuky**

Sluchem vnímáme velké množství zvuků. Tyto zvuky mohou mít nejrůznější povahu: patří sem např. řinčení, zvonění, syčení, ječení, bublání, mluvení, pleskání, zvuky strojů, motorů, zvuk lesa... Mohli bychom si zvuky rozdělit podle prostředí, ze kterého vycházejí: zvuky domova (tikot hodin, cinkání přístrojů atd.) nebo zvuky v přírodě (zpěv ptáků, šplouchání vln, hřmění v dálce...) či zvuky ve třídě (hlas učitele, spolužáků, křik o přestávkách, zvonění apod.).

Většina zvuků v nás vyvolává určité představy, pocity a vzpomínky, které můžeme poměrně nepřesně popsat slovy: zvuk hromu – pocit úzkosti, strachu nebo zvuk ptáků na jaře – pocit klidu i radosti...

Pro zvuky je charakteristické to, „že vznikají nepravidelným chvěním zdrojů - těles, a zpravidla postrádají stabilní výškovou určitost“ (Crha – Fučík – Marek 1998, s. 5).

*Jen mít uši k slyšení,
jen mít oči k vidění.
(Jan Čarek)*

- **Tóny – vlastnosti tónů**

Náhodně a neuvědoměle jsme se setkali s tóny při rozlišování různých hlasů např. ptáků, lidí, různých houkaček i sirén apod. Nás však zajímají tóny, které jsou tvořeny hudebními nástroji. Jde o to, abychom děti naučili rozlišovat hru na jednotlivé hudební nástroje – jinak zní hudba hraná na klavír, jinak zazní kytara, flétna. V praxi žáci používají melodické nástroje Orffovského instrumentáře, tím se učí rozeznávat nástroje podle „hlasu“.

Hudební zvuky – tóny lze definovat podle Crhy – Fučíka – Marka (1998, s. 5) takto: „Hudební tóny představují zvuky s pravidelným chvěním – určitým kmitočtem, což v praxi znamená, že mají svou konstantní určitou výšku, kterou lze zpěvem nebo hrou na hudební nástroje reprodukovat, vybudit.“

U tónů rozlišujeme čtyři vlastnosti (Crha- Fučík – Marek 1998, s. 5-7):

1. výšku
2. délku
3. sílu
4. barvu

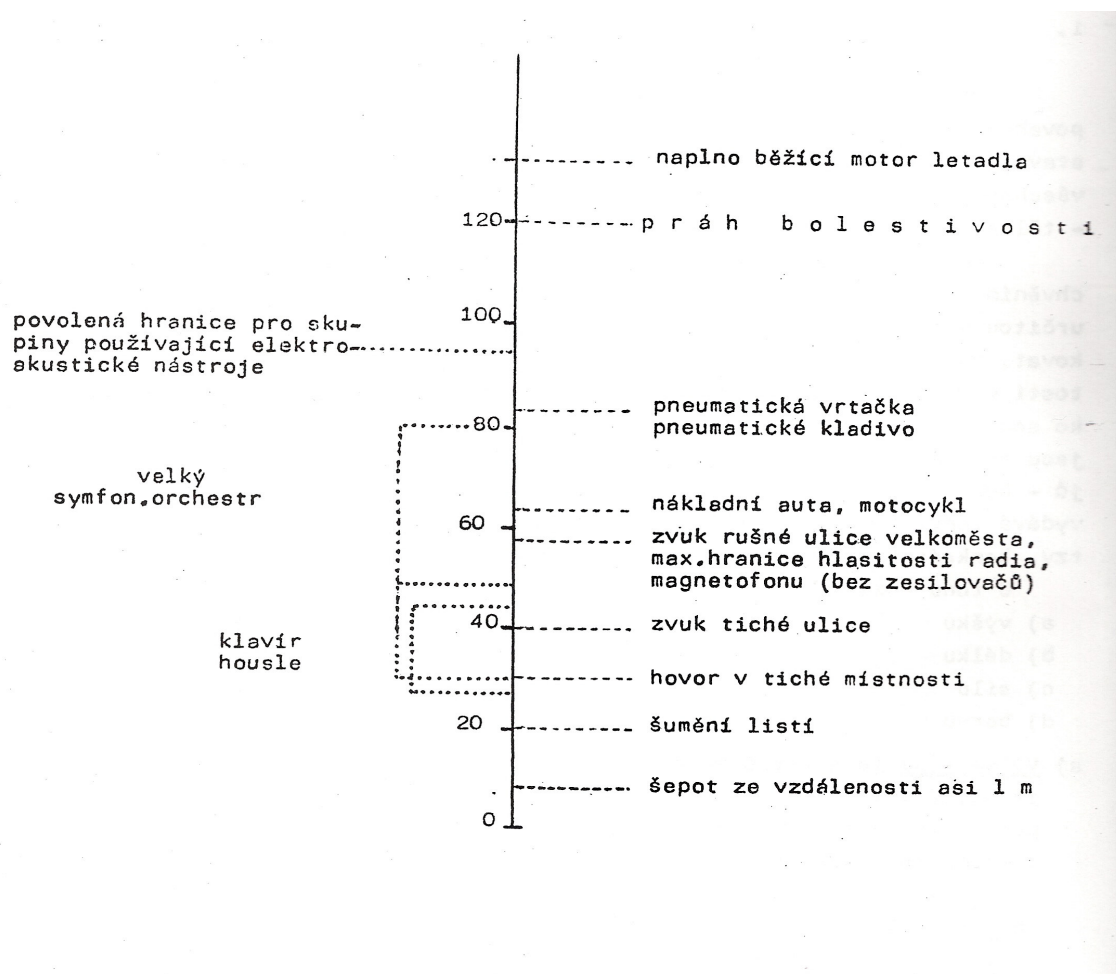
1. „Výška tónu je závislá na frekvenci, v jaké zvučící těleso kmitá. Čím je počet kmitů za vteřinu vyšší, tím je i vyšší tón. Člověk je schopen rozlišovat tóny v rozmezí asi od 16 kmitů (též hertzů, Hz) za vteřinu do 20 000 kmitů. Při vnímání konkrétních hudebních průběhů rozlišujeme výšky tónů absolutní, které jsou dány kmitočtem, a relativní, které jsou dány vztahem mezi jednotlivými tóny. Výškové vztahy, relace, ve svém souhrnu zakládají charakter melodického obrysu každé hudební skladby“.
2. „Délka tónu je dána dobou chvění zvukového zdroje. Vztahy délek tónů zakládají časové proporce, tempový, metrický a rytmický průběh skladby.“
3. „Síla tónu je závislá na šíři rozkmitu zdroje (amplituda). Rozdíly intenzity zvuků se měří v jednotkách hladiny hlasitosti – decibelech (dB).“¹

Stupnice síly zvuků v dB²:

¹ Rozsah se pohybuje od 0 do 120dB (tato hranice představuje práh bolestivosti – např. zvuk naplno běžícího motoru letadla).

² Pro zajímavost předkládám stupnici síly zvuků měřenou v dB

obrázek číslo 1

4. „Barva tónu souvisí s existencí vyšších harmonických tónů, též alikvotních tónů, které zní současně se znějícím hlavním tónem. To, co vnímáme jako jednoduchý zvuk, je ve skutečnosti celý komplex tónů, který slyšíme, existuje ještě řada vyšších tónů, které samostatně neslyšíme. Jejich vzájemný poměr, množství (u jednotlivých nástrojů se některé prosazují více, některé méně) určuje potom barvu tónu.“

Dětem na ZŠ velmi jednoduše vysvětlíme a prakticky ukážeme, že výšku či délku tónu značíme notami. Sílu tónu značíme dynamickými znaménky a barvu tónu rozlišujeme podle nástrojů.

Každý nástroj má svou charakteristickou barvu tónu a dokáže hrát v různých výškách.

- **Tónová soustava**

Jde o uspořádání tónů podle jejich výšek. Základní tónovou řadu tvoří tóny *c, d, e, f, g, a, h* a jejich oktavové transpozice. Oktávových transpozic je v základní tónové řadě devět:

Tabulka číslo 1

Název oktávy	Způsob zápisu
<i>subkontra oktáva (nejnižší)</i>	$(C_2, D_2, E_2, F_2, G_2, A_2, H_2)$
<i>kontra oktáva</i>	$(C_1, D_1, E_1, F_1, G_1, A_1, H_1)$
<i>velká oktáva</i>	(C, D, E, F, G, A, H)
<i>malá oktáva</i>	(c, d, e, f, g, a, h)
<i>jednočárkovaná oktáva</i>	$(c^1, d^1, e^1, f^1, g^1, a^1, h^1)$
<i>dvoučárkovaná oktáva</i>	$(c^2, d^2, e^2, f^2, g^2, a^2, h^2)$
<i>tříčárkovaná oktáva</i>	$(c^3, d^3, e^3, f^3, g^3, a^3, h^3)$
<i>čtyřčárkovaná oktáva</i>	$(c^4, d^4, e^4, f^4, g^4, a^4, h^4)$
<i>pětičárkovaná oktáva (nejvyšší)</i>	$(c^5, d^5, e^5, f^5, g^5, a^5, h^5)$

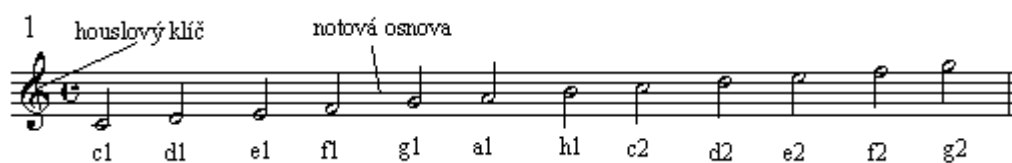
Poznámka: pro výuku na 1. stupni ZŠ stačí část malé oktávy, jednočárkovaná oktáva a dvoučárkovaná oktáva.

Mezi tóny e-f a h-c jsou půltóny (tj. nejmenší vzdálenost sousedních tónů), mezi ostatními sousedními dvojicemi jsou celé tóny. Každý tón lze zvýšit nebo snížit o půltón.

- **Notopis**

Výška tónu se zapisuje do notové osnovy (obrázek 2). Notová osnova se skládá z pěti linek – linky počítáme zdola nahoru a ze čtyř mezer – opět počítáme zdola nahoru. Linky vlastní notové osnovy nazýváme hlavní. Jelikož při zápisu nevystačíme s hlavními linkami, používáme proto další linky pomocné. Pomocné linky se píší nad osnovu nebo pod ni.

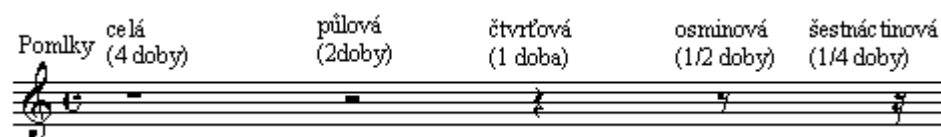
obrázek číslo 2

- **Hudební písmo**

Písemná značka (grafické znázornění) tónu je nota. Přímou vyznačuje tyto vlastnosti: výšku a délku. Vedle not patří do notopisu pomlky, tj. značka pro ticho, odmlčení (obrázek 3)

obrázek číslo 3

- **Klíč**

Názvy not určujeme podle klíčů, které se zapisují do notové osnovy na začátku každého řádku. Na 1. stupni ZŠ se žáci seznamují s houslovým klíčem (G klíč určuje svým zakončením na druhé lince polohu noty g¹, obrázek 4). Dále pak v hudební nauce existuje: basový klíč, altový a tenorový klíč.

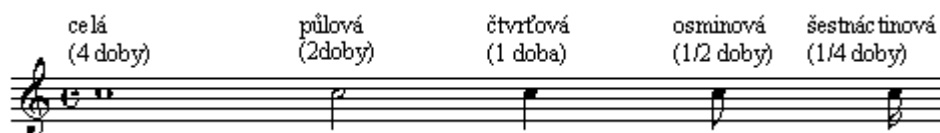
obrázek číslo 4 (houslový klíč)

- **Délka tónu**

„Různým tvarem not označujeme různou délku tónů.“ (Crha – Fučík – Marek 1998, s. 12)

obrázek číslo 5

- **Takt**

Velmi jednoduše lze definovat takt jako krátký ohraničený hudební úsek taktovými (kolmými) čarami. Na konci skladby je vždy takzvaná dvojčára.

V tomto úseku se vždy střídají pravidelně těžké (přízvukné) doby s lehkými (nepřízvuknými) dobami. Toto pravidelné střídání těžkých a lehkých dob označujeme v hudební nauce metrum.

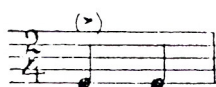
Takty rozdělujeme na jednoduché (mají vždy jeden přízvuk) a složené (mají jeden hlavní přízvuk a několik vedlejších přízvuků).

Zpravidla se označují dvěma číslicemi, horní (vrchní) číslice nám udává počet dob v taktu a dolní (spodní) číslice nám udává notové hodnoty (obrázek 6 – 7).

obrázek číslo 6

Takty jednoduché

a) *dvoudobé – např. dvoučtvrtě*

b) *třídobé – např. tříčtvrtě*

obrázek 7

Takt složený

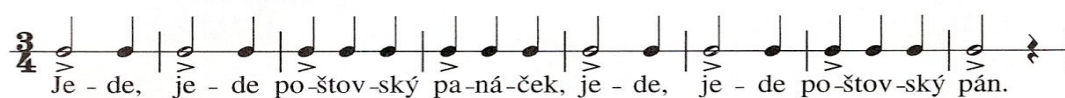
čtyřdobý – např. čtyřčtvrtě

• Rytmus

Je vlastně střídání dlouhých a krátkých tónů a pomlk. Jejich součet musí odpovídat určitému taktu (např. ve $\frac{3}{4}$ taktu se mohou objevit 3 noty čtvrtěové nebo 1 nota čtvrtěová a jedna nota půlová apod.)

obrázek 8

- **Přednesová označení (tempo, dynamika)**

Tempo je rychlost, jakou skladbu hrajeme. Označení tempa bývá zapisováno italskými slovy například: largo – široce, andante – volně, krokem, allegro – rychle.

Dynamika je síla přednesu hudby. Značíme ji dynamickými znaménky (tab. 2).

Tabulka číslo 2 (přehled dynamických znamének)

Pořadí:	Značí se:	Italské názvosloví:	České názvosloví:
1.	<i>ppp</i>	<i>piano pianissimo</i>	<i>co nejslaběji</i>
2.	<i>pp</i>	<i>pianissimo</i>	<i>velmi slabě</i>
3.	<i>p</i>	<i>piano</i>	<i>slabě, tiše</i>
4.	<i>mp</i>	<i>mezzopiano</i>	<i>středně slabě</i>
5.	<i>mf</i>	<i>mezzoforte</i>	<i>středně silně</i>
6.	<i>f</i>	<i>forte</i>	<i>Silně</i>
7.	<i>ff</i>	<i>fortissimo</i>	<i>velmi silně</i>
8.	<i>fff</i>	<i>forte fortissimo</i>	<i>co nejsilněji</i>
9.	< >	<i>(de)crescendo</i>	<i>zesilovat, zeslabovat</i>

Poznámka: žáci se na 1. stupni seznamují s dynamickými znaménky (podle pořadí v tabulce) 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9.

Mezi další označení různého způsobu hry, se kterými se žáci seznamují, patří ještě například legato – vázaně, staccato - krátce.

- **Stupnice, melodie vzestupná a sestupná (melodie stoupá nebo klesá)**

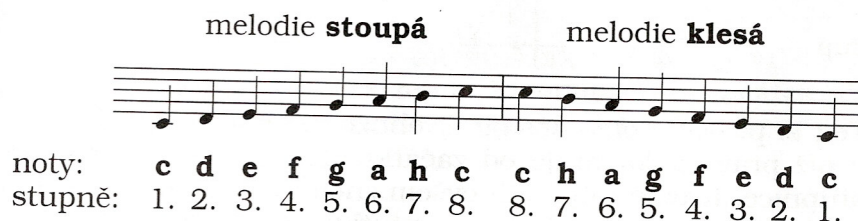
„Stupnice je melodická řada tónů v rozmezí jedné oktávy, která je uspořádána podle určitých pravidel“. (Crha – Fučík – Marek 1998, s. 18)

V hudební nauce rozlišujeme stupnice: diatonické (objevují se celé tóny a půltóny), chromatické (skládá se pouze z půltónů), celotónové (pouze se skládá z celých tónů), pentatonická (již z názvu můžeme usuzovat, že se jedná o pětitónovou stupnici, ve které nejsou žádné půltóny).

Hudební praxe vychází převážně z diatonických stupnicových řad. Tyto stupnice dále dělíme na durové a mollové.

Ve školní praxi pracujeme převážně s durovými stupnicemi, na 1.stupni žáci poznávají stupnici C dur, popř. G dur a snaží se sluchovou analýzou rozlišit, zda se jedná o melodii vzestupnou nebo sestupnou (obrázek 9)

obrázek číslo 9

Poznámka: teorie o hudební nauce je velmi obsáhlá. Žáci si osvojují další pojmy, které souvisí s hudební naukou.

Cílem této práce není popsat a vysvětlovat podrobně každý pojem, který patří do hudební nauky, ale pouze vybrat a pokusit se vysvětlit čtenářům pojmy, které dále pak souvisí s rytmičtým, intonačním, hlasovým, instrumentálním a pohybovým výcvikem, jak již autor sám uvedl v úvodu této kapitoly.

2.2.2 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na hudební nauku na 1. stupni základní školy

Na ZŠ ve Stráži pod Ralskem je vytvořen školský vzdělávací program (dále jen ŠVP) s rozvrženou výukou „Hudební výchovy“ na 1 stupni takto: (tabulka číslo 3)

Tabulka číslo 3 (podle ŠVP ZŠ Stráž pod Ralskem)

Období	Časová dotace – počet hodin týdně
1. (1. – 3. ročník)	1 vyučovací hodina týdně
2. (4. – 5. ročník)	1 vyučovací hodina týdně

Poznámka: učební plán předmětu „Hudební výchova“ je v souladu s učebním plánem.

2.2.2.1 Předmět „Hudební výchova“ období 1 (1. – 3. ročník)

Učivo

- záznam vokální hudby - osnova, nota
- hodnoty not - čtení a zápis
- vlastnosti tónů
- zvuk - tón
- pohyb melodie
- rytmus
- dynamika
- rozlišování hudby vokální, instrumentální

Výstupy žáka

- zachytí melodii a tempo skladby zjednodušeným záznamem
- používá notovou osnovu k zápisu not stupnice C dur $c^1 - c^2$
- rozliší tóny dlouhé-krátké, hluboký - vysoký, silný-slabý, rozpozná barvu
- rozlišuje hlasy, zvuky, tóny kolem sebe
- rukou naznačuje postup melodie
- vyjadřuje metrum, tempo, melodii znějící hudby
- určí ráz melodie (ukolébavka, tanec, pochod, píseň)
- pozná slabě, silně, pomalu, rychle, dovede tak i zazpívat
- ovládá zesilování a zeslabování, zrychlování a zpomalování
- rozlišuje mluvní a zpěvní projev

2.2.2.2 Předmět „hudební výchova“ období 2 (4.- 5. ročník)

Učivo

- 2/4, 3/4 a 4/4 takt
- předehra, mezihra, dohra
- záznam vokální hudby - osnova, nota
- stupnice dur, moll
- repetice
- hodnoty not - čtení a zápis
- melodie durová, mollová
- rytmus
- malá hudební forma, rondo

Výstupy žáka

- tvoří melodicky i rytmicky krátký hudební úryvek
- píše a čte noty, pomlky
- čte a píše noty s tečkou
- vytleská rytmus podle notového zápisu
- čte notový zápis v G klíči
- podle notového zápisu intonuje jednoduchou melodii

2.3 Vokální činnosti

V této kapitole se bude autor zabývat převážně hlasovou výchovou, tj.: dechovou, hlasovou a artikulační složkou, hygienou dětského hlasu v procesu školní výchovy (nejčastějšími příčinami hlasových poruch ve školním věku), intonačním a rytmickým výcvikem.

2.3.1 Význam hlasové výchovy

Základem hudební výchovy na školách je zpěv. Žáci se díky zpěvu písní, ať lidových či umělých, seznamují s našimi nebo zahraničními skladateli, dále se učí jednohlasně i vícehlasně zpívat, čistě intonovat, dodržovat přesně rytmus apod. Součástí hlasové výchovy a hlasových cvičení je správné dýchání, správný postoj, výrazná artikulace, zásady správného zacházení s hlasem a v neposlední řadě správná hlasová hygiena.

Zpěv má velký význam pro psychický a fyzický rozvoj dítěte. „Technicky správný zpěv zvyšuje odolnost organismu, kladně ovlivňuje dýchání, které je hlubší a vydatnější. Do plic se dostane více vzduchu, nastává větší prokrvení a větším okysličováním krve odcházejí škodlivé látky z těla ven“ (Frostová – Vaniaková 1995, s. 6).

Trpělivým, ale i vytrvalým cvičením se žáci naučí správně tvořit tón, nenásilně zpívat i mluvit, což působí také esteticky a morálně.

2.3.1.1 Anatomie a fyziologie hlasového ústrojí

Lidský hlas je projevem vnitřního života člověka. Může být součástí např. pláče, hlasitého smíchu, křiku, kašle, úleku aj.

Hlas, jako nositel mluvené řeči, slouží ke sdělení myšlenkového a citového obsahu lidského nitra.

Řeč a zpěv (umělecký projev člověka) se uskutečňují koordinovanou činností mluvidel, tj. mluvidla³, a dále se pak podílí ústrojí dýchací (respirační), hlasové (fonační), článkovací (artikulační).

2.3.1.1.1 Tři složky hlasové výchovy

1. Dechová složka

Tato složka „tvoří základ pěveckého projevu. Na způsobu vedení dechu při zpěvu závisí tvoření tónu, jeho síla a barva“ (Crha – Fučík – Marek 1998, s. 80).

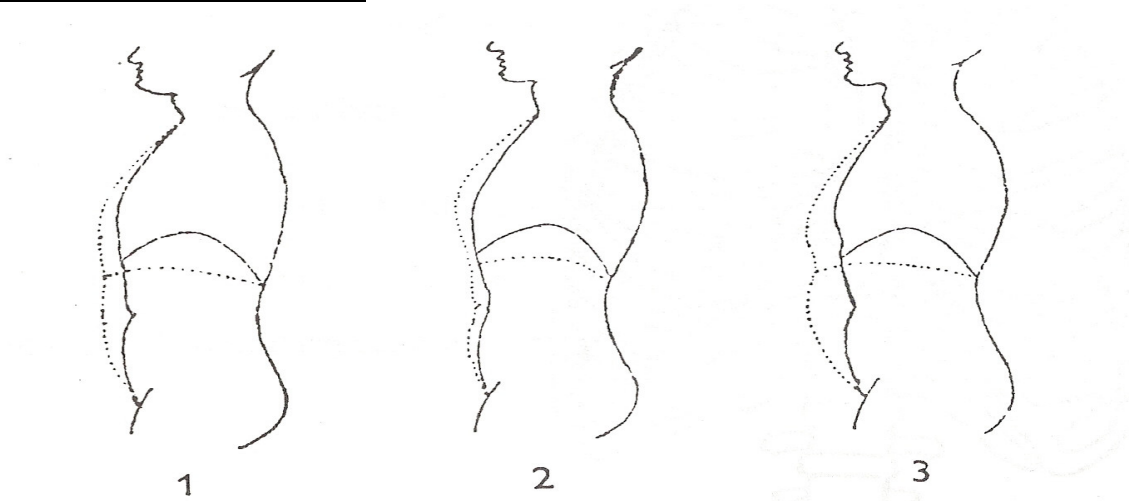
Typy dýchání podle Frostové – Vaniakové (1995, s. 10):

- Typ hrudní, tj. podle převahy pohybů hrudníku.
- Typ brániční (břišní), tj. podle převahy břišních pohybů.
- Typ hrudně brániční, tj. většinou jde o smíšený typ nebo o převahu jednoho či druhého typu, například v leže převažuje dýchání břišní.

obrázek číslo 10 (Hlavní typy dýchání při mluvě a zpěvu ⁴)

1. Dýchání žeberně břišní.
2. Dýchání převážně hrudní (žeberní).
3. Dýchání převážně břišní.

Poznámka: fáze nádechu tečkována

³ Mluvidla jsou soubor orgánů tvořících hlas, hlásky a řeč (Frostová, Vaniaková, 1995, s. 7)

⁴ Podle J. Tarneauda (in Frontová, Vaniaková, 1995, s. 10)

Podle způsobu vedení vdechu horními dýchacími cestami mluvíme o dýchání:

- ústy
- nosem

Při zpěvu užíváme smíšeného (kombinovaného) typu, tj. hrudně brániční typ. Znamená to, že vzduch je nabírán do spodní části plic.

„Dýchání při zpěvu se vyznačuje poměrně krátkým, avšak hlubokým vdechem do spodních částí plic, krátkým uklidněním (zadržením) dechu a táhlým stejnoměrným výdechem spojeným s pocitem tzv. dechové opory⁵, tj. tlaku vzduchu na břišní stěny“ (Crha – Marek – Fučík 1998, s. 81).

U zpěvu rozlišujeme tři druhy vdechů, tj. 1. fáze:

- klidného, hlubokého vdechu nosem na samém počátku písně
- hlubokého, ale rychlejšího vdechu nosem/ústy – např. v pomlce
- rychlého polovičního doplňovacího vdechu ústy mezi dvěma frázemi

2. fáze, tj. uklidnění dechu, je velmi důležitá na začátku písně. Jde o to, aby se zpěvák soustředil a nasadil správný první tón.

Ve 3. fázi pěveckého dýchání dochází k vlastnímu zpěvu, kdy se tvoří plynulý, táhlý výdech spojený s oporou.

Vzduch, který se spotřebovává, a dechová námaha při zpěvu jsou různé, záleží na individuálních schopnostech jedince, na tom, jak zpívá a co zpívá. Čím méně vzduchu se spotřebuje k vytvoření tónu, tím zpívaný tón bude lepší a čistější.

⁵ Dechová opora je pojem hlasově-technický, znamená vědomě zpomalený, úsporný a prodloužený výdech. Dlouhý, plynulý a úsporný výdech je známkou dobrého zpěvního hlasu (Frostová – Vaniaková, 1995, s. 11)

2. Hlasová složka

K vytvoření hlasu (fonaci) je třeba, aby se uzavřely hlasové štěrbiny, tzn. aby došlo před počátkem výdechu k fonačnímu postavení hlasivek.

Lidský hlas se tvoří kmitáním hlasivek (tzn. obě hlasivky se na kratičký okamžik oddálí a pak svou pružností se zase přiblíží, celý děj se periodicky opakuje), které je možné rozezvučet dvěma odlišnými způsoby - buď se chvějí celou hmotou, nebo jen svými okraji. Při prvním způsobu se tento primární hlas zesiluje spoluzněním neboli rezonancí dutin převážně v **hrudníku**, v druhém rezonují převážně dutiny v **hlavě**.

Hrudní rezonance dává tónu sílu, ale výsledný tón nemá hezkou barvu, nemá výšky, nemá nosnost a jeho tónová výška klesá, tóny jsou velmi hluboké. Hlavová rezonance sice zpočátku nedává takovou sílu, ale hlas má krásnou barvu, velký rozsah do výšky, je nosný a tónově neklesá.

Pro hudební výchovu je důležité, aby se žáci naučili používat při zpěvu hlavový tón. K nácviку hlavového tónu existují: literatura, metodické příručky, didaktické postupy, metody a další., které autor objasní v praktické části.

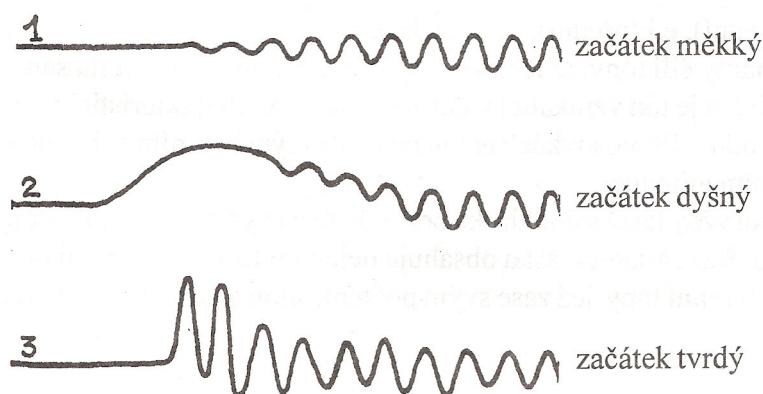
Vlastnosti hlasu (Frostová – Vaniaková 1995, s. 15):

- „Síla hlasu záleží na síle výdechového proudu, na rozkmitu hlasivek a na utváření rezonančních dutin“.
- „Výška hlasu je určena poměrem elastického napětí hlasivek a tlaku výdechového proudu. Je podmíněna anatomickým utvářením hrtanu i fonačního ústrojí“.
- „Barva hlasu je určena individuální stavbou hrtanu, rezonančních prostorů a hrudníku i stavbou celého těla. Je dána počtem, výškou a silou svrchních tónů hlasových.“ Podle barvy hlasu také rozpoznáváme například dětský, mužský, ženský hlas, stařecký hlas, protože se hlasová barva mění věkem, ale i psychické stavy, nálady a emoce každého jedince.

Tři druhy hlasových začátků (správného nasazení tónu):

1. Měkké tj. jediné správné, plynulé nasazení, nenáhlé rozkmitání hlasivek = hygienicky nezávadné.
2. Dyšné nasazení se projevuje jako dechový šelest, který je způsobený tím, že během fonace volně prochází vzduch hlasovou štěrbinou = hygienicky a také esteticky závadné.
3. Tvrdé nasazení vzniká prudkým rozražením pevně semknutých hlasivek například při afektu, rozkazu apod. Toto nasazení se nesmí stát trvalým návykem = hygienicky velmi závadné, neestetické, při návyku hrozí porucha hlasu.

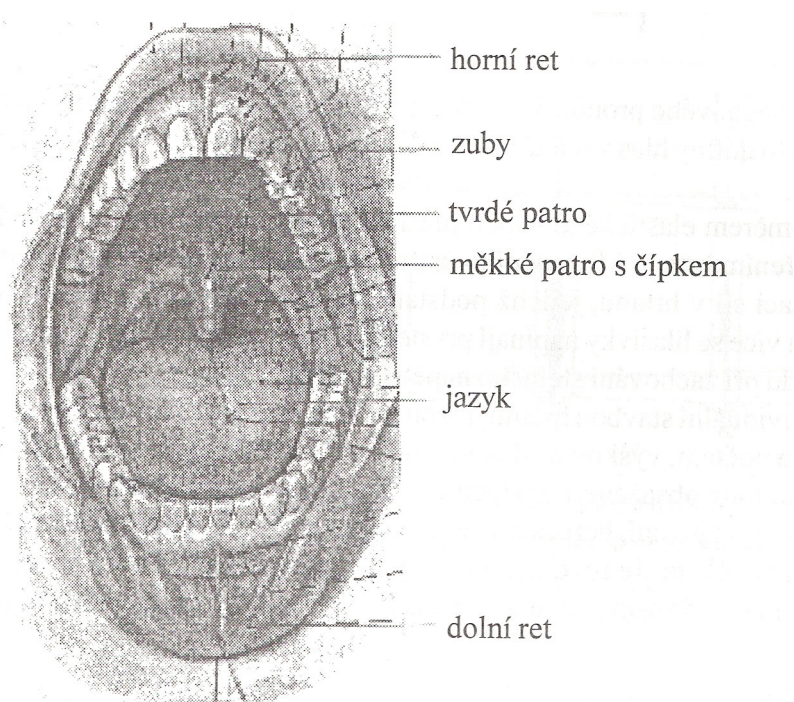
obrázek číslo 11 (*Grafické znázornění různých hlasových začátků*)

3. Artikulační složka

V kapitole 2.3.2.1 (Anatomie a fyziologie hlasového ústrojí) autor uvádí, „že zpěv, řeč vzniká koordinovanou činností mluvidel,“ která jsou umístěna v rezonančních dutinách nad hrtanem. Tyto dutiny jsou tři: hltanová, nosní a ústní. K mluvidlům dutiny ústní patří (viz. obrázek 12):

obrázek číslo 12 (*Dutina ústní*)

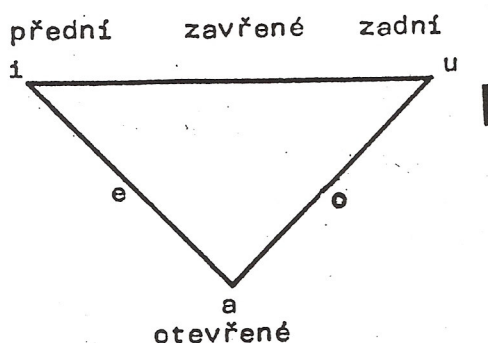
Dohromady tvoří tzv. článkovací ústrojí, tj. „ústrojí, v němž se diferencují jednotlivé hlásky lidské řeči. K němu se druží ústrojí hlasové a dechové“ (Frostová – Vaniaková 1995, s. 16). Při činnosti těchto ústrojí dochází k artikulaci (článkování), tj. k vyslovování a výslovnosti.

Hlásky se dělí na vokály (samohlásky) a konsonanty (souhlásky). „Vokály mají povahu tónů, artikulační orgány nevytváří výdechovému proudu překážku. Rozdíly mezi nimi jsou dány různým místem artikulace, tj. různým místem polohy“⁶

⁶ Rozlišuje se poloha jazyka horizontální a vertikální

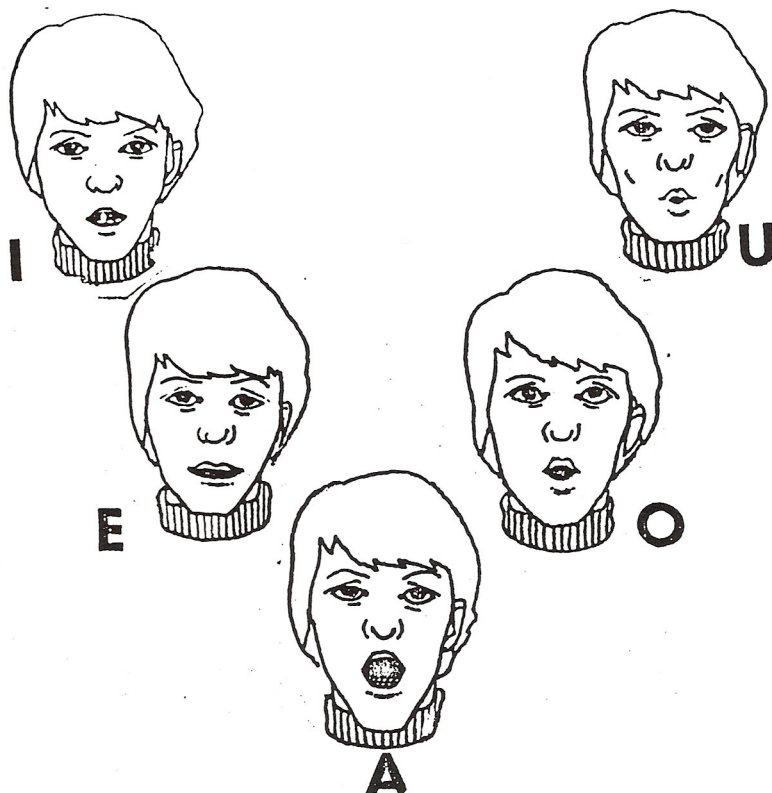
jazyka při jejich tvoření“ (Vykoukalová 2008, s. 13). V češtině je 5 samohlásek: a (střední), i, e (přední), o, u (zadní).

obrázek číslo 13 (*vokálový trojúhelník*)

„Při tvoření pěveckých vokálů *i, u* je ústní otvor nejmenší, při *e, o* se zvětšuje, při *a* otevřen asi 3 – 4 cm“ (viz. obrázek 14), podle Crhy – Fučíka – Marka (1998, s. 84 – 85).

Obrázek číslo 14 (*při tvoření pěveckých vokálů*)

Konsonanty (souhlásky) jsou po zvukové stránce převážně šumy. Vznikají tak, „že mluvidla vytvářejí výdechovému proudu překážku“ (Vykoukalová 2008, s. 14).

V praxi je potřeba přenést rezonanční pocit při nosovkách do zpěvu vokálů, proto se při hlasové výchově zabýváme cvičením na jednotlivé slabiky složené z nosovky a některým vokálem (například m + o).

2.3.1.2 Příčiny vzniku hlasových poruch ve školním věku

Poruchy hlasu postihují nejenom dospělé jedince, ale i děti školního i předškolního věku, ojediněle novorozence. Poruchy můžeme rozdělit do několika skupin. Jednak jsou to *poruchy organické*, to znamená, jde o onemocnění hlasového ústrojí. U dětí se setkáváme nejčastěji: s akutním zánětem hrtanu, záněty dýchacích cest, při chřipkových onemocnění aj. Další skupinu tvoří *poruchy funkční*, jde hlavně o neurózy hlasu a o tzv. afónii, což je přechodná ztráta hlasu. Avšak nejpočetnější skupinu hlasových poruch tvoří *poruchy z přemáhání hlasu*, tj. tvoření hlasu takovou silou a způsobem, že dochází k podráždění až poškození hlasového ústrojí. U dětí tyto poruchy souhrnně nazýváme *dětská chraptivost z přemáhání hlasu*. Projevuje se chrapotem od lehce drsného až po silně chraptivý až sípavý hlas. Hlas přeskakuje, selhává zejména ve vyšších polohách, někdy je slyšet šelest. Rozsah hlasu je omezen, což se projeví zejména při zpívání. Příčinou těchto nesprávných návyků je rodinné, školní i mimoškolní prostředí například:

- Dítě se dožaduje křikem pozornosti
- Dítě zvyšuje sílu hlasu (musí překřikovat např. stále zapnutý televizor, hlučné sourozence, rodiče, komunikace s nedoslýchavými rodiči apod.)
- Křik o přestávkách, v tělocvičně, při sportovní činnosti
- Dlouhodobější imitace některých zvuků
- Dítě napodobuje špatný způsob tvoření hlasu učitelem...

2.3.1.3 Hygiena dětského hlasu v procesu školní výchovy

Pečovat o své zdraví, především o svůj hlas, to jsou zásady, které platí, jak pro děti, tak i pro dospělé. Vždyť správnou hlasovou hygienou předcházíme zbytečným poruchám hlasu. Nejenom v hudební výchově je potřeba dětem vysvětlit, ukázat a naučit, jak si chránit svůj hlas a jak o hlas správně pečovat.

Základní zásady hlasové hygieny podle Crhy – Fučíka – Marka (1998, s. 79 – 80).⁷

- Zpívejme vždy ve vyvětrané a nepřetopené místnosti.
- Nezpívejme v prachu a zakouřené místnosti.
- Nepřepínáme hlasovou sílu ani při zpívání, ani při mluvení.
- Nepřepínáme rozsah hlasu do výšky ani do hloubky.
- Nevybíráme písně, které jsou pro náš hlas položeny příliš vysoko.
- Dbejme na správné a hygienicky dlouhé dýchání při zpěvu.
- Nezpívejme při onemocnění horních cest dýchacích (nachlazení, rýma).
- Omezit zpěv při tělesné námaze
- Ať při zpěvu stojíme či sedíme, budeme dbát na správné držení těla, tzn. držet rovně trup, paže volně svěšeny, hlavu nesmíme zaklánět nebo předklánět.
- Nezvykejme si před zpěvem na zbytečné odkašlávání naprázdno.

⁷ Autor uvede jenom některé zásady hlasové hygieny.

2.3.1.4 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na hlasovou výchovu na 1. stupni základní školy (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)

2.3.1.4.1 Předmět „Hudební výchova“ Období: 1. (1. – 3. ročník)

Učivo

- hlasová hygiena - dýchání, výslovnost
- hlavový tón
- sjednocování hlasového rozsahu c^1 - c^2
- zpěv nejméně 10 písní v každém ročníku
- ukolébavka, pochod, kánon, menuet

Výstupy žáka

- seznamuje se se základními dechovými a pěveckými návyky a dovednostmi správně dýchá, rovně stojí či sedí, zřetelně vyslovuje
- rozlišuje mluvní a zpěvní projev

2.3.1.4.2 Předmět „hudební výchova“ období 2. (4.- 5. ročník)

Učivo

- hlasová hygiena - prodlužování výdechu
- vázání tónu
- sjednocování hlasového rozsahu a – d^2
- zpěv nejméně 10 písní v každém ročníku počátky dvojhlasu

Výstupy žáka

- zpívá dle svých dispozic v jednohlase či dvojhlase v durových a mollových tóninách
- rozšiřuje svůj hlasový rozsah

2.3.2. Vymezení pojmu „Intonace“

Podle Crhy – Fučíka – Marka (1998, s. 33) lze definovat intonaci takto: „Intonace – intonatio (lat.) = spustiti, nadsaditi, zanotovati. Způsob neboli metoda, jak zpívat podle not“.

V intonační metodě jde o to, „že po uvedení do určité tóniny např. základním akordem mohou děti svoje představy tónů (stupňů) v duchu opírat o počáteční tón následující písně“ (Šimanovský – Tichá – Burešová 2000, s. 32).

V hudebním světě se najdou jedinci, kteří mají vrozené sluchové schopnosti. Tito adepti nepotřebují žádné metody a návody, které by vedly k vybavování určitých tónů.

Další skupinu tvoří jedinci, kteří si vybavují tóny na základě dokonalé znalosti intervalů, které odvozují buď ze vztahu solmizačních slabik (tj. intervalová metoda), nebo se učí intervaly na úryvcích např. lidových písní, v tomto případě se jedná o nápěvkovou metodu. Tato metoda se kromě intonování dvou tónů zaměřuje na melodické akordy vzestupně i sestupně.

Pro potřebu vzdělávání dětí na základních školách našla své uplatnění tzv. tonální metoda písňová. Pro tuto metodu jsou typické tzv. opěrné písně (tj. 1. tón určité písně vybaví příslušný stupeň v dané tónině). Abychom mohli zpívat podle tonální metody písňové – zpívat podle not, je k tomu potřeba děti naučit zpívat vzestupně i sestupně po stupnici, tzn. diatonické postupy. K tomu nám pomůže názornost notového písma a tonální citění, které má každý, kdo si dovede zazpívat písničku. Mezi první písničky, které by žáci měli zazpívat podle not, patří například *Kočka leze dírou*, *Sedí liška pod dubem* a další. Diatonické postupy jsou nejčastější součástí běžných melodií. Aby je žáci dobře zazpívali, musí umět začít správným tónem. Je potřeba děti naučit rozeznat a zazpívat jednotlivé stupně v dané tónině. Během výuky předmětu „hudební výchova“ na základních školách se žáci postupně učí intonovat a rozeznávat jednotlivé stupně 1. – 8. a k tomu spodní pátý stupeň, tzn. každý rok = jeden stupeň.

Na samém počátku děti už vědí, že první stupeň je první tón dané písničky například „*Ovčáci*“, a umí tuto píseň v dané tónině zazpívat. K prvnímu tónu postupně přidáme důležitý pátý tón, tzn. zvolíme opěrnou píseň např. „*To je zlaté posvícení*“. První a pátý stupeň neustále procvičujeme a zdokonalujeme jejich intonaci v různých tóninách. K udávání tóniny používáme melodie, jelikož žáci ještě nedovedou analyzovat vícehlas, nedokážou zazpívat jednotlivé tóny akordu.

Musíme počítat s tím, že děti budou na jednotlivé stupně odpovídat opěrnou písni. To může trvat rok i déle, než odpoví, který stupeň poznaly. Kromě intonace je potřeba také provádět melodický diktát. Omezíme se pouze na zapisování diatonických postupů. Například učitel zahraje první tón a poradí žákům, kam umístit notu v notové osnově, potom zahraje první a druhý tón. Cílem je, aby se žáci naučili rozlišovat vyšší – nižší tón a aby uměli druhou notu správně umístit v notové osnově. V každém ročníku se žáci seznamují s jedním stupněm, tím se nároky a požadavky učitele zvyšují. Třetí stupeň patří mezi nejtěžší. Jako opěrnou píseň můžeme zvolit „*Maličká su*“.

Intonační metodu si děti osvojují proto, „aby mohly zvládnout novou píseň tvořivě a ne mechanicky“ (Šimanovský – Tichá – Burešová 2000, s. 32). Metoda opěrných písní je velmi účinná a jednoduchá. Každá nová píseň se může stát intonačním materiálem ke cvičení. Cílem této intonační metody je usnadnit dětem zpívání podle not. Pro lepší orientaci je pro žáky výbornou pomůckou ukazovat si pohybem ruky vzestup, sestup a skoky melodie.

2.3.2.1 Intonační a hlasový výcvik

K intonaci bezesporu patří sluchový, hlasový a rytmický výcvik. Při „probuzení“ hudebního sluchu vedeme děti k tomu, aby lépe rozlišily jednotlivé kvality tónu: sílu, délku, barvu a výšku.

- Síla (silný/slabý) tón: může dítě znázornit např. pantomimou (v dlani *drží malý míček* – slabě; *velký míč* – silně atp.).
- Délka (dlouhý/krátký) tón: můžeme zahrát na nástroj. Jde o to, aby žáci sluchem rozlišili délky tónů, případně na ně zareagovali pohybem.
- Barva tónů: například rozlišujeme a poznáváme jednotlivé nástroje.
- Výška tónů: rozlišujeme, zda se tón opakoval, skočil dolů, nebo nahoru. K znázornění výšky můžeme také použít pohyb těla (*dřep* – dolů, *výpon* – nahoru atd.).

Hlasová a intonační cvičení vytvářejí předpoklady správného zpívání. Při hlasovém výcviku nezapomeneme na správné dýchání, postoj, artikulaci a v neposlední řadě na správné zacházení s hlasem a dodržovat správnou hygienu, jak již autor uvedl v kapitole 2.3.2. Do hlasového výcviku zařadíme náročnější sluchový výcvik zaměřený

na správnou intonaci náslechem: např. napodobujeme stoupající a klesající zvuk sirény podle gest učitele (*obě paže zvedáme* – hlas stoupá, *paže klesají* – hlas klesá atp.).

Při těchto cvičeních, která jsou závislá na koordinaci hlasu se zpětnou kontrolou v představě a slyšení, musíme respektovat hlasové rozdíly a schopnosti žáků.

Další etapa hlasového a intonačního výcviku je tzv. „melodizace říkadel“. Jednotlivá cvičení mohou probíhat hrou na ozvěnu. Melodizace říkadel probíhá v malém rozsahu (kvinta), vzestupně i sestupně.

Zpěvem písní je dovršena metodická řada hlasového a intonačního výcviku. Zbývá tedy neustále zdokonalovat a kultivovat pěvecký výkon žáků.

Rytmický výcvik podrobněji v kapitole 2.3.3

2.3.2.2 Proč některé děti nezpívají a jak naučit děti čistě zpívat?

V současné době mnoho dětí nezpívá z následujících důvodů podle (Šimanovského – Tiché 1999, s. 13 - 14):

- Dětem chybí správný hlasový vzor: svým hlasem kopírují nízkou polohu a plnou sílu technicky často deformovaných hlasů, které slychají. Tím si „strhávají“ zpěvní hlas do nízké hlasové polohy. Zpívají tzv. „mluvozpěvem“. Nedokážou tvořit hlavový tón, a tudíž nemohou zpívat výšky.
- Maminky nezpívají, a tak jejich děti nemají zkušenost s vnímáním jednohlasého zpěvu.
- Dítě se neslyší: např. při hlasitém zpěvu nebo nekultivované hře na hudební nástroje, dítě nemůže korigovat čistotu intonace. Je potřeba mít na paměti, že dítě může zpřesňovat svůj zpěv, pokud se dobře slyší.
- Dítě se neposlouchá: tzn. nemá vypěstovanou koordinaci mezi sluchem a hlasem, respektive mezi hudební představou tónu a jeho zvukovou realizací pomocí hlasu.
- Dítě je nesoustředěné: často nevnímá naše pokyny nebo jim nerozumí. Některé děti mají hudební vlohy sníženy.

Jestliže budeme u dětí rozvíjet hudební dovednosti a schopnosti na základě všech uvedených činností, které jsou popsány v této diplomové práci, pak se nám podaří

i tyto „nerozezpívané děti“ rozezpívat a dovést je i třeba k hudebně dramatickému vystoupení.

2.3.2.3 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na intonační výcvik na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)

2.3.2.3.1 Předmět „Hudební výchova“ Období: 1. (1. – 3. ročník)

Učivo

- hlasová hygiena - dýchání, výslovnost
- hlavový tón
- sjednocování hlasového rozsahu c^1 - c^2
- zpěv nejméně 10 písní v každém ročníku
- melodická ozvěna
- záznam vokální hudby
- vlastnosti tónů
- zvuk - tón
- pohyb melodie
- rozlišování hudby vokální, instrumentální
- řeč - zpěv
- práce s nejméně 4 poslechovými skladbami

Výstupy žáka

- seznamuje se základními dechovými a pěveckými návyky a dovednostmi
- správně dýchá, rovně stojí či sedí, zřetelně vyslovuje
- zpívá intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase
- ovládá slova písní
- rozliší tóny dlouhé-krátké, hluboký - vysoký, silný-slabý, rozpozná barvu
- rozlišuje hlasy, zvuky, tóny kolem sebe
- rukou naznačuje postup melodie
- pozná slabě, silně, pomalu, rychle, dovede tak i zazpívat
- ovládá zesilování a zeslabování, zrychlování a zpomalování
- rozlišuje mluvní a zpěvní projev

2.3.2.3.2 Předmět „Hudební výchova“ Období: 2. (4. – 5. ročník)

Učivo

- hlasová hygiena - prodlužování výdechu
- vázání tónu
- sjednocování hlasového rozsahu h – d²
- zpěv nejméně 10 písní v každém ročníku
- počátky dvojhlasu
- záznam vokální hudby
- vlastnosti tónů
- zvuk - tón
- pohyb melodie
- melodie durová, mollová
- rozlišování hudby vokální, instrumentální
- řeč - zpěv
- práce s nejméně 4 poslechovými skladbami

Výstupy žáka

- zpívá dle svých dispozic v jednohlase či dvojhlase v durových a mollových tóninách
- rozšiřuje svůj hlasový rozsah
- intonuje v tónině C dur
- podle notového zápisu intonuje jednoduchou melodii
- rozlišuje základní výrazové prostředky

2.3.3 Rytmický výcvik

Smysl pro rytmus se u dětí vytváří již před příchodem do školy. Rytmické cítění musíme u dětí neustále nacvičovat a rozvíjet. Tento výcvik je velmi úzce spjat s rozvojem řeči, s koordinací sluchu, cítěného rytmu a pohybu, vede děti k hudebním

činností v souvislosti s doprovodem rytmizovaných říkadel, s doprovodem písni hrou na tělo nebo na rytmické hudební nástroje.

Autor v této kapitole vymezí pouze základní pojmy rytmu, které si žáci na 1. stupni ZŠ osvojují. V praktické části diplomové práce se autor zaměří na konkrétní metodické a didaktické postupy při realizaci jednotlivých ostinátních rytmických doprovodů.

2.3.3.1 Vymezení pojmů

Rytmus v hudbě patří mezi hudební vyjadřovací prostředky. Obsahuje tyto prvky: metrum, rytmus

- Metrum, tj. pravidelné střídání přízvučných a nepřízvučných dob. „Je-li přízvuk pravidelně těžký na 1. době a lehký na 2. době, mluvíme o metru dvoudobém; v případě, že bude těžký přízvuk na 1. době a na dalších dvou dobách lehký, jde o metrum třídobé“ (Crha – Fučík – Marek 1998, s. 63). Metrum čtyřdobé má přízvuky dva: „hlavní přízvuk je na první době, vedlejší na době třetí“ (Lišková 1998, s. 134). Pro přehledný záznam metra používáme taktové čáry.⁸
- Rytmus⁹. Žáci se setkávají ještě se zvláštním druhem rytmu „Synkopa“
- Synkopa vzniká „přesunutím pravidelného přízvuku z těžké (přízvučné) doby na dobu lehkou, nepřízvučnou; rytmus synkopa odpovídá slovu „pantáta“ (Lišková 1998, s. 13).

V rytmickém výcviku půjde hlavně o metrum spolu s taktem a tempem a o rytmus. Upotřebíme to zejména v instrumentální složce hudební výchovy.

⁸ Podrobněji viz. kapitola 2.2.1 (Základní hudební pojmy na 1. stupni ZŠ – takt), s. 7

⁹ Podrobněji viz. kapitola 2.2.1 (Základní hudební pojmy na 1. stupni ZŠ – rytmus), s. 8

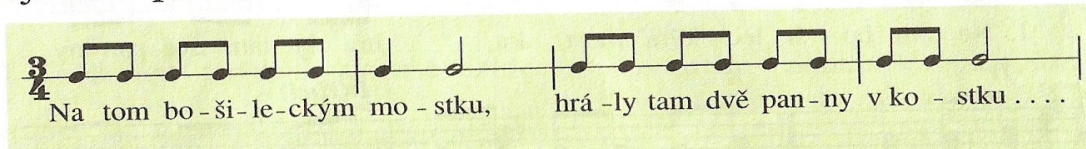
Metrum můžeme provádět u každého cvičení například: dupáním, s užitím rytmických nástrojů dětského instrumentáře, metronomem tj. přístrojem, podle kterého hrajeme skladbu ve správném (přesném) tempu atd.

Rytmus můžeme interpretovat například: zpěvem na slabiky, ťukáním, tleskáním nebo luskáním prsty, hrou na tělo, hrou na nástroje rytmické nebo melodické dětského instrumentáře¹⁰ (viz. obrázek 15).

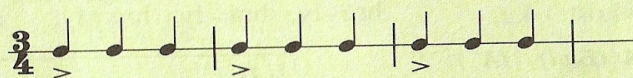
obrázek číslo 15 (*Na tom bošileckým mostku: rytmus – metrum – takt písně*)

Poznámka: Hudební výchova pro 5.ročník ZŠ

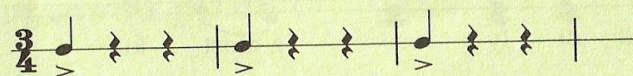
rytmus písně (tleskání)

metrum písně
(pleskání)

takt písně
(dupání)

V rytmickém výcviku se zabýváme nejprve nejsnazšími rytmy v taktu dvoučtvrt'ovém: dvě noty čtvrt'ové, čtyři osminové atd.; dále pak tříčtvrt'ový a čtyřčtvrt'ový takt: objevují se zde noty celá, půlová, čtvrt'ová, osminová a pomlky.

Vyjadřovat rytmus na základě počítání je obtížné, děti by musely již v 1. ročníku umět zacházet s abstraktními představami. Ale existuje metoda, která tyto abstraktní představy nahrazuje zcela konkrétními slabikami, s nimiž děti umí dobře zacházet. Pro každou rytmickou jednotku se naučí slabiku stejné délky.

Aby si žáci ujasnili rytmický doprovod a nápěv, vycházíme také ze zpěvu lidových písní a společenských tanců. Děti jsou schopny rozpoznat např. valčík od polky.

¹⁰ Autor seznámí čtenáře s hudebními nástroji dětského instrumentáře v kapitole „Hudební nástroje“.

2.3.3.2 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na rytmický výcvik na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)

2.3.3.2.1 Předmět „Hudební výchova“ Období: 1. (1. – 3. ročník)

Učivo:

- rytmus
- hra doprovodů na rytmické nástroje
- rytmizace textů (lidová slovesnost)
- hra "na tělo"
- 2/4 a 3/4 takt
- rytmická a melodická ozvěna

Výstupy:

- reprodukuje písně a skladby na jednoduché rytmické nástroje
- využívá hry na tělo (dupání, tleskání, pleskání)
- zachytí melodii a tempo skladby zjednodušeným záznam
- pozná slabě, silně, pomalu, rychle, dovede tak i zazpívat
- vyjadřuje metrum, tempo, melodii znějící hudby
- určí ráz melodie (ukolébavka, tanec, pochod, píseň)

2.3.3.2.2 Předmět „Hudební výchova“ Období: 2. (4. – 5. ročník)

Učivo:

- malá hudební forma, rondo
- rytmus
- hra doprovodů na rytmické nástroje
- rytmizace textů (lidová slovesnost)
- hra "na tělo"
- 2/4, 3/4 a 4/4 takt
- předehra, mezihra, dohra

Výstupy žáka:

- rozlišuje základní výrazové prostředky
- dotvoří melodicky i rytmicky krátký hudební úryvek
- vytleská rytmus podle notového zápisu

2.4 Instrumentální činnost

Hrát na nějaký nástroj, ať už jde o rytmický či melodický, je touha většiny dětí. Na základní škole žáky seznamujeme s hudebními nástroji symfonického orchestru, které dělíme do tří skupin, podle toho z jakého materiálu jsou vyrobeny nebo podle toho, jakým způsobem na ně hráči hrají. Další skupinu tvoří tzv. nástroje Orffovského instrumentáře. Jedná se o rytmické a melodické jednoduché hudební nástroje, které jsou především určené dětem.

V této kapitole se autor zaměří především na dětské hudební nástroje, jelikož se ve vyučovacím procesu používají. Pro děti jsou snadno ovladatelné a přitažlivé. Hra na elementární nástroje pomáhá také rozvíjet muzikální cítění, učí je základům souborové hry, tj. dítě se musí podřídít a respektovat druhé, a pomáhá u dítěte vytvářet kladný vztah k hudbě.

2.4.1 Rozdělení hudebních nástrojů symfonického orchestru

Tři skupiny hudebních nástrojů:¹¹

1. Strunné nástroje dělíme na:

- Drnkací (například kytara, harfa, banjo atd.)
- Úderné (například pianino, klavír, cimbál atd.)
- Smyčcové (například viola, housle, kontrabas aj.)

2. Dechové nástroje se dělí na:

- Dřevěné (například klarinet, zobcové flétny, hoboj atd.)
- Žest'ové (například trubka, lesní roh, tuba atd.)

3. Bicí nástroje (například velký buben, činely, tamburína, bongos atd.)

¹¹ Jde pouze o stručné rozdělení nástrojů.

2.4.2 Nástroje Orffovského instrumentáře

Dělí se na dvě skupiny:

1. Rytmické nástroje¹²

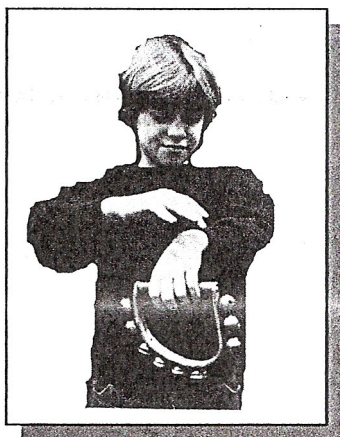
- Hůlky (dřívka, claves) jsou tvořeny párem dvou kratších hůlek vyrobených z dobře znějícího dřeva. Důležité je správné držení nástroje: „hůlku položíme přes dlaň, která je zabalena do tvaru misky, druhou ťukáme na střed hůlky“ (Crha – Fučík – Marek 1998, s. 114). Nástroj má krátký tón, můžeme na nich zahrát poměrně rychlé rytmy.

obrázek číslo 16 (*hra na hůlky*)

- Rolničky držíme v jedné ruce. Rozeznívá se potřásáním. K přesnější hře pomůže, když si dítě druhou rukou bude vytukávat rytmus na hřbet ruky.

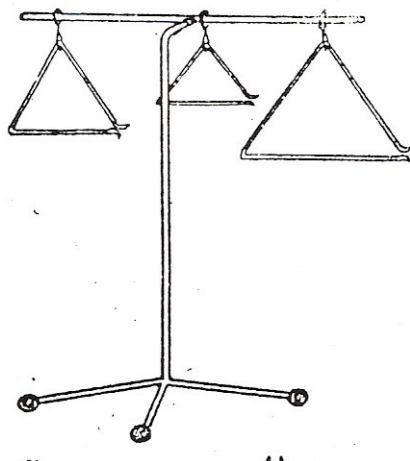
obrázek číslo 17 (*hra na rolničky*)

¹² Autor popíše jenom některé rytmické nástroje – nejvíce používané.

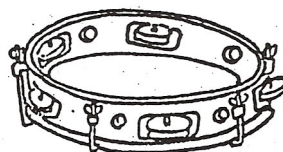
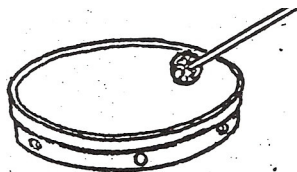
- Triangl je vyroben z ocelové tyče, která je ohnutá do trojúhelníku. Zavěšuje se na silonovou niť. Hrajeme na něj kovovou paličkou úderem do jednoho ramene trianglu. Nástroj dlouho zní a má velké dynamické rozpětí. Triangl se využívá na realizaci dlouhých tónů. Nelze na něj zahrát několik krátkých tónů za sebou, jejich zvuk pak splývá.

obrázek číslo 18 (*triangl na kovovém stojanu*)

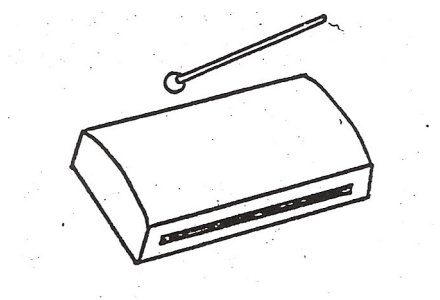
- Ruční bubínek říká se mu také rámový bubínek. Na rámu je po jedné straně napjatá blána. V rámu je otvor pro palec, v té držíme bubínek. Na nástroj se hraje buď konečky prstů, nebo paličkou s měkkou plstěnou hlavicí.
- Tamburína má v rámu talířky. Můžeme na ni hrát konečky prstů, údery dlaní nebo sevřenou rukou na blánu, popřípadě i paličkou s plstěnou nebo dřevěnou hlavicí. Na bubínek a tamburínu většinou hrajeme jednotlivé doby v taktu nebo pouze dobu přízvuknou. Tamburínu držíme před sebou ve výši prsou nebo ji máme položenou na kolenou.

obrázek číslo 19 (*bubínek a tamburína*)

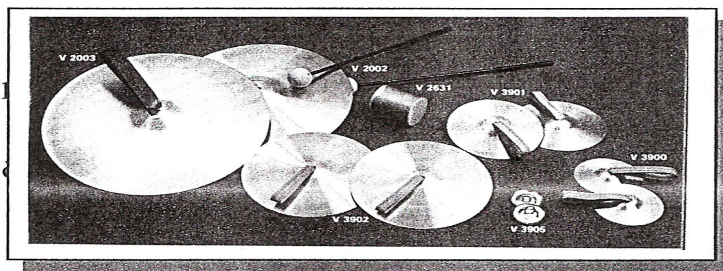
- Dřevěný blok s tímto nástrojem se můžeme setkat ve dvou podobách: dva různě velké bloky ze dřeva se štěrbinou nebo rourka uchycená uprostřed. Na oba nástroje hrajeme dřevěnou palicí. Na nástroj může hrát i více dětí. Hrajeme většinou v rytmu osminových hodnot. Zvuk připomíná klapot koňských kopyt.

obrázek číslo 20 (dřevěný blok)

- Činely se používají v různých velikostech. Nejmenší jsou prstové činely. Jsou vhodné zvláště v 1. a 2. ročníku, poněvadž jejich zvuk je jemnější. Správně se nasazují na palec a prsteník. Zvuk se docílí krátkým dotykem o sebe. Další činely v rozměrech 20 nebo 30 cm rozezvučíme úderem plstěné paličky na jeden zavěšený činel nebo úderem dvou činelů o sebe (tento způsob se moc nedoporučuje, zvuk činelů o sebe je hřmotný).

obrázek číslo 21 (různé velikosti činelů)

Další rytmické nástroje například: chřestítka, dětské tympány, vajíčka, malý buben, kabaza (střední Afrika), korálkový bubínek (Mexiko), zvonky (Indie) aj.

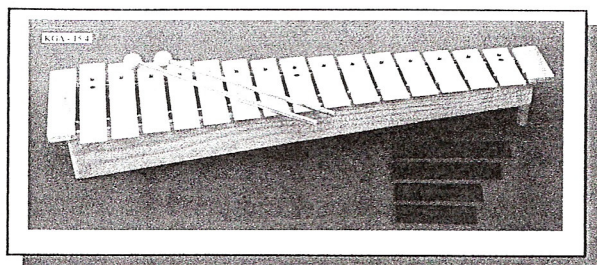
2. Melodické nástroje

Do této skupiny patří zvonkohry, metalofony a xylofony. Všechny tyto nástroje mají naladěné kameny (zvonkohry a metalofony mají kovové kameny, xylofony mají dřevěné kameny), na které hrajeme úderem paliček. Paličky mohou být s měkkou plstí (metalofony) nebo s tvrdou plstí (xylofony) či využíváme paliček potažených kůží nebo s dřevěnou kuličkou (zvonkohry).

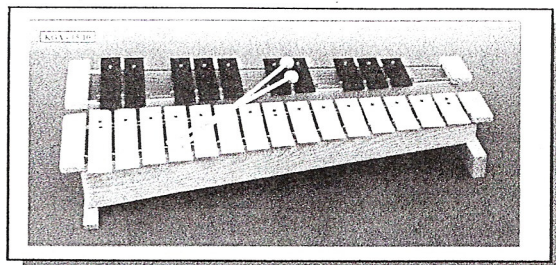
Nástroje mohou být ve dvou variantách:

- Diatonické, tzn. jsou naladěny do jedné tóniny.
- Chromatické, tzn. mají kameny ve dvou řadách (viz. obrázek 22)

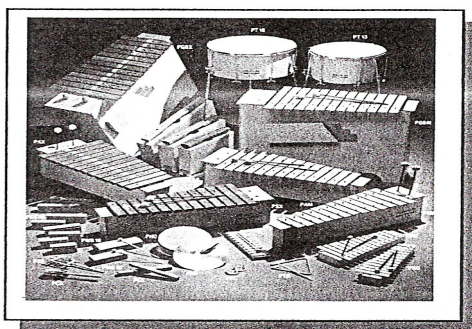
obrázek číslo 22 (*zvonkohra diatonická a chromatická, základní sada orffovských nástrojů*).

Zvonkohra diatonická .

Zvonkohra chromatická .

Základní sada orffovských nástrojů.

Pro osvojení základní techniky hry na rytmické případně na melodické nástroje můžeme využít všech pohybových cvičení doplňujících rytmickou deklamaci tím, že zvuky, například tleskání, dupání, nahradíme právě hrou na dětské hudební nástroje.

Zpočátku bude velmi těžké pro dítě správně uchopit nástroj do ruky nebo uhodit správně paličkou tak, aby se ozval pěkný zvuk. U počátečních cvičení volíme jednodušší nástroje.

Hra na elementární bicí nástroje souvisí s rytmickou deklamací a stává se účinným doplňkem všech ostatních hudebních činností (viz. podrobněji v kapitole „Hudebně pohybové činnosti“).

2.4.3 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na instrumentální činnosti na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)

2.4.3.1 Předmět „Hudební výchova“ Období: 1. (1. – 3. ročník)

Učivo

- hra doprovodů na dětské rytmičné nástroje
- rytmičace textů (lidová slovesnost)
- hra "na tělo"
- 2/4 a 3/4 takt
- rytmičná a melodická ozvěna
- rozlišování hudby vokální, instrumentální

Výstupy žáka

- reprodukuje písňe a skladby na jednoduché rytmičné nástroje
- využívá hry na tělo (dupání, tleskání, pleskání)
- rozliší tóny dlouhé-krátké, hluboký - vysoký, silný-slabý, rozpozná barvu
- pozná slabě, silně, pomalu, rychle
- rozpozná ve znějící hudbě základ. hudební nástroje

2.4.3.2 Předmět „Hudební výchova“ Období: 2. (4. – 5. ročník)

Učivo

- hra doprovodů na rytmičné nástroje
- rytmičace textů (lidová slovesnost)
- hra "na tělo"
- 2/4, 3/4 a 4/4 takt
- předehra, mezihra, dohra
- repetice
- rozlišování hudby vokální, instrumentální
- předvětí - závětí
- malá hudební forma, rondo

Výstupy žák

- dotvoří melodicky i rytmičky krátký hudební úryvek
- soustředěně poslouchá hudební ukázkou a hodnotí ji
- rozpozná hudební nástroje podle zvuku

2.5 Hudebně pohybové činnosti

Současná pedagogika klade důraz na samostatnost, kreativitu a aktivitu každého žáka ve vyučovacím procesu. Hudebně pohybové činnosti přinášejí řadu možností, jak rozvíjet u žáka hudební aktivitu, tvořivost a fantazii. Ovšem dosažení daného požadavku vyžaduje promyšlené vedení pedagoga a využívání účinnějších, netradičních metod.

Tvůrčí práce se uskutečňuje na základě poslechových, vokálních, instrumentálních, pohybových činností, dovedností a zkušeností, které pak prakticky žáci využívají při vytváření např. „uměleckého“ hudebního díla.

Tyto činnosti v rámci předmětu hudební výchova vytvářejí prostor pro aktivizaci žáka, uplatnění jeho individuality a umožňují pracovat s netradičními formami, které se liší obsahovou náplní od běžných postupů, tzn. propojovat nové teoretické poznatky s praktickými dovednostmi.

Podle Kulhánkové (2000, s. 12) každý ročník obsahuje tři tematické části:

- „Pohybovou průpravu, tj. pokyny ke správnému držení těla v klidu i v pohybu“.
- „Hudebně pohybovou část, kde se určité úkoly procvičují v praxi pohybem.“
- „Tance, taneční ztvárnění písní a taneční hry“.

V rámci mezipředmětových vztahů na 1. stupni ZŠ lze např. některé pohybové prvky nacvičovat v hodinách tělesné výchovy a naopak, a nebo propojit hudební výchovou s dramatickou výchovou v rámci nacvičování hudebně dramatického vystoupení na dané téma, případně dramatickou výchovu propojit s estetickou výchovou při realizaci kostýmů, kulis a dalších rekvizit.

2.5.1 Hudba a pohyb

„Pohyb je jedním z nejpřirozenějších životních projevů člověka.“ (Knopová 1996, s. 6).

„Pohybem rozumíme jemnou motoriku prstů, ruky, paží, hlavy, trupu a dolních končetin“ (Jahoda 1997, s. 24).

Smyslem hudebně pohybových činností je rovněž rozvíjet rytmické cítění, tzn. rytmus, který považujeme za základní složku hudebně pohybového projevu. Za nedílnou součást rytmické stránky považujeme metrum, tempo (pomalu, rychle), ale také dynamiku (silně – slabě), výšku tónu (vysoko – středně – hluboko), melodii (stoupání – klesání) a barvu tónu (různé nástroje, hlas).

„Přiměřené a záměrně volené pohybové projevy mají kladný vliv na rozvoj organismu, na posílení nervové soustavy, ovlivňují kvalitu svalové citlivosti, která je důležitá pro souhru pohybů, jejich ladnost a koordinovanost“ (Knopová 1996, s.6).

2.5.2 Hudebně pohybové činnosti – vymezení pojmu

Činnosti hudebně pohybové nelze chápat jednostranně. Je nutné je vidět komplexně a uvědomit si vztahy a souvislosti mezi všemi vyučovacími jednotkami, které mají charakter pohybového projevu a se kterými žáci přicházejí do styku.

Chceme-li, aby hudebně pohybové činnosti ovlivnily v kladném slova smyslu rozvoj hudebnosti dítěte, aby prohlubovaly a umocňovaly hudební vnímání, emocionální prožitek, rozvíjely hudební představy, fantazii aj., je nutné využít všech možností, které souvisejí s pohybovým projevem. Obsahovou náplň uvedených činností podle Knopové (1996, s. 20), „můžeme proto chápat ve dvou rovinách, které spolu souvisejí, logicky se prolínají a doplňují“:

- Oblast pohybové výchovy

1. zaměřuje se na získání rytmických dovedností prostřednictvím

- ❖ rytmické deklamace
- ❖ hry na elementární rytmické nástroje

2. zaměřuje se osvojení hudebně pohybové hry využitím

- ❖ elementárního rytmického doprovodu

❖ pohybového vyjádření obsahu literární předlohy

- Oblast taneční výchovy

1. zaměřuje se na osvojení: základních tanečních prvků – chůze, běhu atd., tanečního kroku ve dvoudobém, třídobém a čtyřdobém taktu, tanečních her
2. propojení prvků pohybové a taneční výchovy

Autor se bude v této kapitole zabývat pouze oblastí pohybové výchovy, tj. rytmickou deklamací, hrou na elementární bicí nástroje a hudebně pohybovou hrou.

V praktické části pak nastíní vhodné metodické postupy při práci s dětmi mladšího školního věku.

2.5.2.1 Rytmická deklamace

Rytmická deklamace vychází se slovních rytmů, ať už jde například o vytleskávání jmen, slov na daná témata, říkadel nebo o dětské básnické texty. Ať už kombinujeme tleskání s dupáním nebo luskáním, vedeme děti k tvořivému objevování, prožívání a chápání nejelementárnějších rytmických útvarů a také ke kultivovanému projevu. Děti se naučí rozpoznávat metrum. Své teoretické vědomosti a dovednosti si prakticky ověřují v tvořivých činnostech, například při rozlišování délek not, tj. nota čtvrt'ová odpovídá dlouhé slabice, nota osminová odpovídá krátké slabice. Je potřeba pečlivě vybírat vhodná slova tak, aby si žáci vytvořili jasnou představu o délce (trvání).

Postupně k mluvenému rytmizovanému slovu například *hra-je-me- si* přidáme elementární pohybový doprovod ve formě *tleskání* na každou slabiku, dále pak použijeme rytmické hudební nástroje např. *hůlky, bubínek* a nakonec můžeme rytmický útvar kombinovat, obměňovat nebo spojit s pohybem – podupy na místě, chůzí, úklony těla apod.

Při osvojování si základních rytmických hodnot je důležité neustále opakovat rytmické úryvky, kombinovat je a postupně zvyšovat nároky na děti.

Pravidelně prováděná cvičení, která vedou k rozvoji rytmického cítění, propojují se s elementárními pohybovými projevy, kladně působí na psychický, ale i motorický vývoj dítěte, rozvíjí pohybovou paměť, myšlení a také díky deklamací říkadel, rozpočítadel, pořekadel slovní zásobu a zdokonalují řeč.

2.5.2.2 Hra na elementární bicí rytmické a melodické nástroje

Hra na elementární bicí nástroje vychází ze stejného rytmického základu a také souvisí s rytmicou deklamací, tzn. zvuky tleskání, pleskání, dupání atd. nahradíme hrou na nástroj. Stává se doplňkem ostatních hudebních činností – zvukově (barevně) i rytmicky a u dětí vytváří kladný vztah k hudbě (viz. podrobněji v kapitole 2.4 „Instrumentální činnosti“).

Pro osvojení základní techniky hry na elementární bicí nástroje postupujeme vždy od nejjednodušších cvičení (dále podle Knopové 1996, s. 26)

- Žáci hrají například na hůlky, bubínek atp. rytmický útvar, který odpovídá přesně rytmicke deklamaci (viz. obrázek 23).

obrázek číslo 23

či - per-ný pej-sek pam-pe-liš -ka v trá-vě

bubínek

- Pro výcvik metrického cítění můžeme střídat více rytmických nástrojů (viz. obrázek 24).

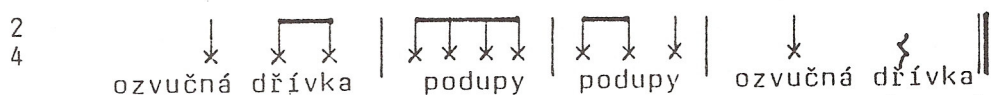
obrázek číslo 24

3/4 ozvučná dřívka 3/4

činelky 3/4

- Určitý rytmický celek vyjadřujeme hrou na nástroje střídavě s pohybovým projevem (viz. obrázek 25).

obrázek číslo 25

- Instrumentální hra se stává součástí písní lidových i umělých, pohybových etud apod. (viz. obrázek 26)

obrázek číslo 26

Šibal pekař

Mírně rychle *Lidový text z Čech*

Zpěv

Melalofon
sopranový

Hůlky

Chřestidlo

Postupně se dostáváme ke složitějším rytmickým útvarům, tj. „zachycení metra instrumentálním doprovodem oproti rytmu „melodie“ ,a nebo „zvolení nástrojového doprovodu tak, aby byl založený na ostinátní figuře a přitom zdůraznil obsahovou stránku“ (Knopová 1996, s. 27).

Využíváme také melodické nástroje z dětského instrumentáře, tj. xylofony, zvonkohry a metalofony, které vedou k rozvíjení harmonického cítění. Úplně postačí, když budou mít žáci při hře např. na xylofon dva ozvučné kameny.

Cílem hry na elementární nástroje rytmické a melodické je vytvářet i kombinovat ostinátní doprovody, případně tyto doprovody propojovat s elementárním pohybem.

2.5.2.3 Hudebně pohybová hra

Je to hra, se kterou se děti setkávají velmi brzy v dětství. Vychází z rytmické deklamace, tj. říkadel, rozpočítadel atp. a je součástí dětských kolektivních her. Při výuce hudební výchovy, pohybové hry doplníme dalšími novými poznatky z oblasti: instrumentální činnosti, elementární pohybové činnosti a rytmické deklamace.

V literatuře se můžeme setkat se dvěma pojmy, které vyjadřují stejný obsah: hudebně pohybová hra a taneční hra.

- Hudebně pohybová hra neklade na děti příliš velké nároky. Pohyb, rytmus, a melodie je velmi jednoduchý, stereotypně se opakující. Malý tónový rozsah připomíná rytmickou deklamaci. Do této skupiny řadíme hry, které vycházejí: z rozpočítadel (např. En ten tyky), říkadel (např. Kolo, kolo mlýnský) a z pohybového projevu vytvořeného na základě dramatizace textu. Při dramatizaci využíváme jednoduchého pohybu, který dotvoří děj, pro dokreslení a navození atmosféry můžeme použít také hudební nástroje aj. V průběhu hry si děti osvojují nebo opakují teoretické poznatky z hudební nauky např. dynamiku.
- Taneční hry vycházejí ze stejného základu jako hudební hry, ale liší se zaměřením. Melodie je jednoduchá, výrazové prostředky jsou bohatší, pohyb je spíše rozpracován do prostoru. V tanečních hrách se uplatňují všechny složky pohybové, hudební a dramatické, tj. „taneční rytmus,

jednoduchá popěvková melodie, prostorové zpracování i dynamické napětí, které vyrůstá z obsahu hry“ (Knopová 1996, s. 33). Taneční hry mají také za úkol seznámit děti s národními tradicemi, se zvyklostmi našeho národa v minulosti a rozvíjet také uměleckou představivost, ale i tvořivost, jak po stránce hudební, tak taneční.

2.5.2.4 Požadavky učebních osnov hudební výchovy na hudebně pohybové činnosti na 1. stupni ZŠ (podle ŠVP ZŠ Stráž p. R.)

2.5.2.4.1 Předmět „Hudební výchova“ Období: 1. (1. – 3. ročník)

Učivo

- rytmizace textů (lidová slovesnost)
- rytmická a melodická ozvěna
- jednoduché lidové tance
- taneční krok (vpřed, vzad, úkrok)
- spontánní pohyb
- vyjádření emocionálního zážitku

Výstupy žáka

- zatančí jednoduché tance - polka, pochod, menuet
- reaguje pohybem na znějící hudbu
- improvizuje pantomimicky a pohybově s využitím tanečních kroků
- vyjádří jednoduchý rytmus pohybem

2.5.2.4.2 Předmět „Hudební výchova“ Období: 2. (4. – 5. ročník)

Učivo

- hra doprovodů na rytmické nástroje
- rytmizace textů (lidová slovesnost)
- jednoduché lidové tance
- taneční krok (vpřed, vzad, úkrok)
- spontánní pohyb
- vyjádření emocionálního zážitku

Výstupy žáka

- rozpozná hudební formu jednoduché skladby či písně
- tančí kroky ve 3/4 taktu
- využívá taneční kroky k vyjádření znějící hudby
- provádí elementární pohybové improvizace

2.6 Dramatická výchova ve škole

„Dramatická výchova vstoupila do školy jako samostatný předmět v 1. – 5. ročníku vzdělávacího programu Obecná škola, jako volitelná nabídka 7. – 9. ročníku základní školy, jako volitelný předmět v programu Občanská škola“ (Bláhová 1996, s. 21).

V dnešní době je již běžné používat i při vyučování formy a metody práce dramatické výchovy. Stává se součástí vyučovacích hodin českého jazyka a literární výchovy, prvouky, cizích jazyků, hudební výchovy, výtvarné výchovy a dalších předmětů. Proto řada autorů rozlišuje dva pojmy: dramatická výchova a tvořivá dramatika. Pojem „dramatická výchova“ je často spojován s představou divadla. Pojem „tvořivá dramatika“ více připomíná, že dramatická výchova může být i metodou a principem práce. Jako metoda se může uplatňovat téměř ve všech předmětech, které se na základní škole vyučují. Podle Machkové (2007, s. 176) jde tedy o tzv. „dramatickovýchovnou metodu“, která zahrnuje části látky z dvou či více dalších učebních předmětů.

„Působí především na osobnostní rozvoj žáka, na poznávání sebe sama, rozvíjení pohybových dovedností, rytmického cítění, plynulosti a barvitosti projevu, uvolňuje a rozvíjí se tvořivost žáka i obrazotvornost. Sociální stránka dítěte se rozvíjí v hrách, cvičeních a dramatických improvizacích, komunikativní dovednosti v mimoslovní i slovní komunikaci“ (Oudes – Peroutková 1997, s. 4). Dále pak učí žáky spolupracovat s druhými na společném díle, umět dovést dílo až do konce a být schopen za ně nést odpovědnost.

2.6.1 Cíle dramatické výchovy

Dramatická výchova pomáhá vychovávat tvořivou a vnímavou osobnost, která je schopna:¹³

- Orientovat se v sobě, jasně a zřetelně formulovat své myšlenky a prezentovat své názory.

¹³ Vymezení cílů podle Bláhové (1996, s. 22 – 23); DUHA (1993, s. 6). Autor uvede jenom některé cíle.

- Vnímat skutečnost kolem sebe a orientovat se v ní.
- Tvořivě řešit praktické problémy.
- Uvědomovat si mravní dilemata, umět se o nich samostatně i odpovědně rozhodovat.
- Soucítit s druhými lidmi a být schopen jim pomoci, je-li třeba.
- Kultivuje, obohacuje a rozvíjí výrazové prostředky sloužící k sociální komunikaci (především řeč a pohyb).
- Učí žáky zvládat prvky a postupy dramatického umění a s jejich pomocí prozkoumávat a vyjadřovat své myšlenky, názory a také postoje.
- Vychovává citlivého a poučeného čtenáře a diváka.

2.6.2 Obsah a metody dramatické výchovy

Podle Bláhové (1996, s. 23 – 24) obsah dramatické výchovy lze rozdělit do dvou vzájemně se doplňujících oblastí: osobnostní a sociální rozvoj.

- Osobnostní rozvoj: k němuž slouží především systém průpravných her a cvičení např..
 - Hry a cvičení rozvíjející uvolnění a schopnost koncentrace, ale i přenášení pozornosti.
 - Hry a cvičení rozvíjející dynamiku a rytmické cítění.
 - Hry a cvičení, které uvolňují představivost, obrazotvornost i fantazii.

- Hry a cvičení prohlubující a obohacující pohybové dovednosti, včetně správného držení těla, orientace v prostoru, koordinace pohybů a jemné motoriky, a schopnosti pohybového vyjádření.
 - Hry a cvičení rozvíjející řečové dovednosti.
 - Hry a cvičení na rozvoj paměti aj.
- Sociální rozvoj je vlastním jádrem dramatické výchovy. Pro tuto oblast jsou nejdůležitější především například tyto skupiny dramatických her a improvizací.
 - Dramatické hry a improvizace, v nichž účastníci vstupují do rolí a jednají v nich, a dramatické hry a improvizace rozvíjející schopnost charakterizace.
 - Dramatické hry a improvizace, v nichž jde např. o řešení konfliktů.
 - Dramatické hry a improvizace s ději (příběhy) aj.

Zejména v oblasti sociálního rozvoje se používají dvě metody: improvizace, tzn. „jednání ve fiktivně, uměle vytvořené situaci, poskytuje jejím účastníkům prostřednictvím dramatické hry autentický prožitek při hledání nejvhodnějšího způsobu jednání a řešení (vstoupení do role)“. Další metodou je interpretace, „která vychází nejčastěji z literární předlohy (dramatický text, poezie, próza), ale i z výtvarného, hudebního nebo jiného uměleckého díla, a prostřednictvím dramatické hry odkrývá, přibližuje umělecké obsahy a umožňuje vlastním prožitkem pochopit jejich podstatu“ (Bláhová 1996, s. 24).

Při dramatických hrách a improvizacích se dítě nemusí vyjadřovat jen vlastním tělem, může použít různé rekvizity (pomůcky, materiály, předměty nebo např. konkrétní hračku) a také hudební nástroje.

2.6.2.1 Osobnostní rozvoj – průpravné hry a cvičení

Průpravné hry a cvičení slouží především k rozvoji osobnosti, ale také k získávání dovedností a schopností. Tyto hry jsou důležitou součástí dramatické výchovy, ale nikoliv její podstatou. Svůj význam mají, pokud se skutečně stanou průpravou pro cestu k vlastnímu jádru dramatické výchovy, tj. k sociálnímu rozvoji prostřednictvím her a improvizací. Cílem těchto průpravných her je žáky zbavit ostychu, napětí, únavy a připravit je na další náročnější společnou práci.

Průpravné hry a cvičení:¹⁴

- Seznamovací hry jsou velmi důležité k rozvíjení a posilování dobrých vztahů mezi dětmi.
- Průpravné hry a cvičení pohybově rytmická - jde o různé druhy pohybů, poskoků, chůze, tanečních variací aj. vedených rytmem (např. dítě se mění v loutku – *hadrová loutka, dřevěná loutka* apod.)
- Hry na soustředění pozornosti jsou velmi důležité nejenom v dramatické výchově. Lze je uplatnit ve výuce jiných předmětů.
- Hry a cvičení smyslového vnímání - zaměřují se na rozvíjení určitého smyslu, tj. zrak, sluch, hmat, čich a chuť. Tyto hry také pomáhají rozvíjet fantazii, pozornost, prostorovou představivost a schopnost empatie. (Pro sluchové vnímání například „*Kdo nezpívá?*“) Tato hra je také výborným artikulačním cvičením – při společné písni pouze některé děti budou po domluvě zpěv předstírat.
- Prostorové cítění většina akcí se odehrává ve dvojím prostoru, tj. skutečném, ve kterém nyní pracujeme a v pomyslném, tj. který si pro danou situaci představujeme (např. pohyb v imaginárním prostoru – *chůze ve vysokém sněhu, překonávání překážky – zamotali jsme se do velké rybářské sítě...* atp.). Tyto hry na prostorové cítění také rozvíjí schopnost komunikovat s partnerem, vnímat a oslovovat partnera.
- Obrazotvornost, fantazie, tvořivost rozvíjení této psychické složky osobnosti patří bezesporu k nejdůležitějším v dramatické výchově. Obrazotvornost je základem, bez něhož by nemohla existovat. Prolíná se veškerou naší činností, je podmínkou tvořivého jednání, myšlení i konání. Hry, které rozvíjí fantazii a představivost, jsou přítomné ve

¹⁴ Průpravné hry a cvičení podle Bláhové, Machkové a Štembergové – Kratochvílové.

všech ostatních hrách a cvičeních od uvolňovacích, rytmických, smyslových až po rozvíjení partnerských vztahů či skupinové citlivosti. Mezi tyto hry řadíme: fantazie a představivost pohybová a pantomimická (např. předvádění určité činnosti – *dítě hraje na klavír* atp.) a fantazie a představivost slovesná (např. řetězce asociací na předchozí slovo – *kabát – zima – kapesník – rýma* aj.) dále pak hry s předměty (např. děti různé předměty přeměňují podle své fantazie na jiné *švihadlo- vodítko na psa, míč – jablko* atd.).

- Partnerské vztahy a skupinová citlivost základem těchto her je kontakt, komunikace s ostatními, vytvoření přátelské atmosféry, důvěra i porozumění (např. *navazování kontaktu očima*).
- Rytmus, temporytmus, dynamika a smysl pro gradaci - cílem a smyslem průpravných her a cvičení je naučit se vnímat, cítit a prožívat rytmus (např. vytleskávání rytmu – *čtyřdobý rytmus* – přidáváme důraz na první dobu a postupně na druhou dobu... - měníme hodnoty not – přidáme pauzu – místo pauzy zařadíme citoslovce apod.; *vytleskáváme náladu* – smutnou, špatnou, veselou – přidáme pohyb (chůzi) - mění se tempo pohybu – mění se i výraz v obličeji atp.). To všechno bylo způsobeno temporytmem. Každé jednání, myšlení, řeč, pohyb aj. se odehrává v určitém tempu a každé tempo má své rytmické uspořádání. Temporytmus je projevem našeho života. Jsme jím psychicky a fyzicky ovlivňováni. Temporytmus vnímáme např. z projevů lidí kolem nás, ze způsobu chování, jednání, mluvení, ze situací, ve kterých se ocitáme atd. Reakce na podněty vychází z našeho vnitřního a vnějšího temporytmu. Vnitřní temporytmus představuje naše psychické pochody, vnější pak jejich fyzické vyjádření. Vhodnou pomůckou k procvičování temporytmu je *vytleskávání určité situace*, tj. co vidíme, slyšíme i cítíme. U dětí je potřeba také rozvíjet smysl pro gradaci neboli stupňování (např. „Splašené bubny“ – děti vytleskávají určitý rytmus v klidném tempu. Postupně tempo zrychlují až do absolutního maxima. Jedno z dětí má v ruce bubínek, kterým nás zastaví v případě, že bychom se splášili).
- Plynulost řeči a slovní komunikace - bývá s dramatickými aktivitami (zejména s hereckou výchovou) spojována technika řeči (jevištní řeč),

kteřá zahrnuje techniku dechu, hlasu, dynamiku a modulaci řeči, artikulaci hlásek a správnou výslovnost (ortoepii). Jelikož cílem diplomové práce není zabývat se podrobně hereckou výchovou, nebude se autor dále touto částí zabývat. Ovšem některé hry, které jsou součástí této části, se mohou realizovat při hudební výchově a dalších vyučovacích předmětech (např. rytmické hry se slovy – *hra na ozvěnu*, *rytmický dialog*; *vyprávění příběhů s použitím hudebních nástrojů nebo využívání tzv. dětštiny s použitím hudebních nástrojů* atp.).

Každá hra, každé cvičení má většinou více funkcí. Záleží na organizaci i zadání úkolu. Měli bychom si také uvědomit, že musíme volit hry přiměřené věku, ale i chápání dětí.

2.6.2.2 Sociální rozvoj

V hrách, cvičeních a dramatických improvizacích se rozvíjí schopnost kontaktu a slovní a mimoslovní komunikace, prohlubuje se schopnost empatie, skupinové citlivosti, důvěry a spolupráce, pěstuje se umění naslouchat si a respektovat se vzájemně, rozhodovat se a jednat odpovědně atp.

Hry lze rozdělit do tří skupin podle Ulrychové – Provazníka (in Bláhová 1996, s. 72):

- Hry a cvičení na kontakt a sociální komunikaci (slovní i mimoslovní), skupinovou citlivost, důvěru a spolupráci.
- Námětové hry a improvizace, které se zabývají sociálními vztahy, situacemi a dovednostmi.
- Dramatické improvizace založené na mezilidském kontaktu a komunikaci, na setkávání různých lidských jedinců v situacích, osob, které na sebe vzájemně působí a řeší např. svá přání a vytvářejí tak děje. Náměty pro dramatickou improvizaci mohou být různé např. ze školní výuky, mohou vyplynout z problému, který skupina řeší nebo to mohou být literární předlohy a jiné.

Autorovým záměrem z oblasti osobnostního rozvoje je využít soubor průpravných her a cvičení v hudební výchově tzn. využít tvořivou dramaturgii při

nácviku hudebního dramatického vystoupení, které povedou k rozvíjení dovedností i schopností, jak již autor v kapitole 2.6.2.1 sám uvedl. Dále pak v oblasti sociální – kapitola 2.6.2.2 žáky zbavit ostychu, napětí aj., připravit je na veřejné vystoupení, tj. společnými silami dokončit práci, vzájemně si pomáhat, tolerovat a respektovat, spolupracovat na výrobě kostýmů, rekvizit atd. a v neposlední řadě vést jedince či skupinu k odpovědnosti před veřejností.

2.6.2.3 Z divadelní terminologie

Ačkoliv při nácviku hudebně dramatického díla pracujeme převážně s hudebními činnostmi a jenom se „opíráme“ o jednotlivé prvky dramatické výchovy, je potřeba žáky seznámit s některými divadelními pojmy například: *divadelní kostým* (převlek nebo jenom jeden kus oděvu), *rekvizita* (věc, která hraje; je to pohyblivý předmět, který snadno přemísťujeme), *scénář* (divadelní text, který obsahuje repliky jednajících osob, případně další popisky, které se týkají jejich chování, prostředí atd.), *monolog* (verbální aktivita jednoho hráče), *dialog* (verbální aktivita mezi dvěma a více hráči), *divadelní kulisa* (divadelní dekorace; pomalovaný kus dřeva, plátna aj., který znázorňuje ve hře část skutečného prostoru nebo pozadí), *herec* (umělec, který předvádí jinou postavu), *mimika* (je vědomé vyjadřování výrazem tváře, způsobené stahy obličejových svalů), *gestikulace* (pohyb celého těla) a další.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části – vyslovení hypotéz

Cílem praktické části, s vybranými žáky na ZŠ ve Stráži pod Ralskem, byl nácvik všech hudebních činností a dovedností vedoucích k rozvíjení dramatických schopností a následně realizace hudebně dramatického vystoupení (dále jen projekt) na předem dané téma. Na základě mého pozorování jsem si pro tento projekt vybrala 5. ročník, tedy jen jednu třídu.

Dalším stanoveným cílem bylo zhodnotit a porovnat rozdíly v nácviku hudebních dovedností a činností, které povedou k rozvinutí dramatických schopností, a tudíž k samostatnému projektu mezi:

- 1:** Porovnání chlapci – dívky. Předpokládáme, že výkony budou na stejné úrovni.
- 2:** Porovnání mezi dětmi navštěvujícími základní uměleckou školu (dále jen ZUŠ) obor zpěv či hra na nástroj případně jiný hudební obor a dětmi, které nenavštěvují žádný hudební obor v ZUŠ. Zde se předpokládá, že děti, které navštěvují ZUŠ hudební obor, budou vykazovat lepší výsledky při práci než ti žáci, kteří nenavštěvují žádný hudební obor v ZUŠ.
- 3:** Zhodnotit a srovnat očekávání s výsledkem (zda došlo k rozvinutí dramatických schopností). Předpokládáme, že nácvikem všech činností, dovedností postupně dojdeme k rozvinutí dramatických schopností, tzn. od dílčích úkolů ke kultivovanému celku.

3.2 Stanovení hypotéz

- 1. Výkony chlapců a dívek budou na stejné úrovni.**
- 2. Děti, které navštěvují ZUŠ hudební obor, budou vykazovat lepší výsledky při práci než ti žáci, kteří nenavštěvují žádný hudební obor v ZUŠ.**
- 3. Nácvikem všech činností, dovedností postupně dojdeme k rozvinutí dramatických schopností, tzn. od dílčích úkolů ke kultivovanému celku.**

3.3 Metodologické postupy

Při realizaci projektu byly jako hlavní metody použity: pozorování, porovnávání, rozbor, vyučovací metody

3.3.1 Pozorování, porovnávání a rozbor

Pozorování (observe) – jedná se o základní vědeckou disciplínu, „na rozdíl od běžného pozorování je vědecké pozorování činnost záměrná (systematické pozorování). Záměrností je zde myšleno, že je vytýčen cíl pozorování. Dále se jedná o plánovité sledování jevu, což znamená, že je předem stanoveno, kolik pozorování se uskuteční a případně jsou stanoveny další podmínky pozorování (jako je doba, po kterou pozorování bude probíhat apod.). To jsou jen základní odlišnosti od každodenní observe“¹⁵. V našem případě se jedná o pozorování náhodné i systematické. Během pozorování automaticky dochází k porovnávání jednotlivých žáků.

Rozbor úzce souvisí s pozorováním. Na základě pozorování, v rámci tvorby projektu, jsme mohli zhodnotit výkon každého jednoho jedince a poté i s ním provést rozbor a vyhodnocení.

3.3.2 Vyučovací metody

Metody z didaktického hlediska:

- Metody slovní (Monologické a dialogické metody)
- Metody názorně demonstrační (Předvádění činností)
- Metody praktické (Nácvik pohybových a praktických dovedností)

¹⁵ <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/145093-pozorovani>

Aktivizující metody:

- Situační metody
- Inscenační metody
- Didaktické hry

Varianty metod z hlediska fází výchovně vzdělávacího procesu:

- Metody motivační
- Metody fixační
- Metody hodnocení

3.4 Charakteristika prostředí základní školy¹⁶

ZŠ je úplnou školou s 1. až 9. postupným ročníkem ve dvou nebo ve třech paralelních třídách. Objekt školy je umístěn v centru města a je spádovou školou pro okolní obce (Hamr na Jezeře, Dubnice, Luhov, Břevniště). Je plně organizovanou školou s kapacitou 850 žáků. V budově je 23 tříd a 9 odborných učeben. Budova školy prošla v minulých letech rekonstrukcí.

Odloučenými pracovišti školy jsou mateřská škola I (MŠ I) a mateřská škola II (MŠ II).

Právní subjektivitu má škola od 1. 1. 1993.

3.4.1 Vybavení školy

- materiální

Pro další studium, práci žáků i pedagogů jsou k dispozici školní knihovna na I. i II. stupni. Při výuce jsou využívány 2 počítačové učebny, 1 jazyková učebna, 2 učebny hudební výchovy, odborné učebny na fyziku a chemii, učebna výtvarné výchovy s keramickou pecí, cvičná kuchyňka, školní pozemek.

Učebnice, knihy, učební pomůcky, odborná literatura a časopisy, výukový software jsou průběžně dle potřeby doplňovány.

¹⁶ Podle ŠVP ZŠ Stráž pod Ralskem

- prostorové

Areál školy je možné rozdělit na 5 propojených částí:

- budovu I. stupně
- budovu II. stupně
- nový pavilon
- školní jídelna, školní družina
- bazén + 2 tělocvičny

Součástí školy je i školní hřiště, atrium, které je využíváno v době přestávek

- technické

Pro výuku počítačů i dalších předmětů jsou určeny 2 učebny výpočetní techniky vybavené žákovskými počítači a dataprojektorem. Dále jsou využívány učebny s televizemi a videem a DVD přehrávačem.

3.4.2 Charakteristika pedagogického sboru

Velikost pedagogického sboru se řídí počtem žáků na škole a jejich zařazením do tříd. V roce 2008/2009 má pedagogický sbor 31 členů. Tvoří jej ředitel, 2 zástupci pro I. a II. stupeň, 3 vychovatelky školní družiny a pedagogové.

3.4.3 Charakteristika žáků

Ve škole se vzdělává přibližně 500 žáků na I. a II. stupni, do tří oddělení školní družiny dochází asi 75 dětí. Většina žáků má trvalé bydliště ve Stráži pod Ralskem. Další žáci dojíždějí z okolních obcí. V posledních letech se ve škole vzdělávají i děti cizích státních příslušníků, převážně z rodin žadatelů o azyl.

V naší škole jsou integrováni žáci se specifickými poruchami učení a chování (SPU, SPUCH) i žáci s jiným zdravotním postižením.

3.4.4 Dlouhodobé projekty, mezinárodní spolupráce

Zaměřujeme se na každoročně opakující se akce např:

- Vánoční prodejní výstava – hudebně dramatické vystoupení dětí.
- Comenius – projekt Hraj si se mnou – spolupráce s dalšími 5 evropskými školami na téma hry v minulosti, přítomnosti a práce na nové hře pro budoucnost.
- Uklid'me svět – spolupráce na úklidové akci ke Dni Země.
- Strážské kontrasty – akce ke Dni Země – fotografická a výtvarná soutěžní výstava spojená s doprovodným programem pro širokou veřejnost, zejména rodiče s dětmi.
- Pravidelné návštěvy divadel a muzeí ve větších městech.
- Hlídka mladých zdravotníků – celoroční příprava na soutěž.
- Dopravní výchova - Den bez aut.
- Výukové programy Městské policie na téma bezpečnost dětí.
- Exkurze na zemědělskou výstavu Zahrada Čech.
- Tematické a sportovní soutěže během školního roku.

3.5 Charakteristika vybrané třídy

Do plánovaného projektu jsme si vybrali pouze jednu třídu z 5. ročníku. Tato třída je smíšená dívky – chlapci o celkovém počtu 21 žáků, z toho 10 chlapců. Projektu se zúčastnila celá třída (se souhlasem rodičů – formulář pro rodiče, viz. příloha číslo 1).

Tuto konkrétní třídu si autor zvolil na základě předchozí zkušenosti s ní, z předchozích let z praxe.

Žáci ve třídě jsou aktivní a mají mezi sebou velmi dobré vztahy. Samozřejmě se vytvářejí při různých akcích skupiny podle jejich zájmů, ale při společných pracích se dokážou spojit a spolupracovat. Někdy je nutný zásah pedagoga, protože je ve třídě dost výrazných osobností. Některým jedincům je potřeba pomoci při výběru správného řešení a zapojit je do kolektivní spolupráce.

V této třídě jsou žáci, kteří pravidelně navštěvují ZUŠ hudební obor (viz. tabulka číslo 4), toto nás vede k zamyšlení a k položení otázky: „Budou lepší než ti druzí, nebo budou na stejné úrovni spolu s ostatními?“ (viz. hypotéza číslo 2).

3.5.1 Tabulka číslo 4: Charakteristika vybrané třídy

KRITÉRIA	NAVŠTĚVUJE ZUŠ HUDEBNÍ OBOR	NENAVŠTĚVUJE ZUŠ HUDEBNÍ OBOR
MARTIN	X	
JOSEF		X
PETRA		X
KAJETÁN		X
VERONIKA	X	
ROMAN		X
ANNA		X
LUKÁŠ		X
KAMILA		X
LENKA		X
JIŘÍ		X
JAKUB	X	
MARTIN K.		X
JINDRA		X
MICHAL		X
ELIŠKA	X	
MICHAELA	X	
MARIE		X
BÁRA	X	
ELIŠKA V.	X	
VERONIKA Z.		X
CELKEM	7	14

Poznámka: znak X znamená, že dítě splňuje toto kritérium.

3.6 Charakteristika projektu

Hudebně dramatické vystoupení je plánovaný projekt, který probíhá již třetím rokem vždy v prosinci na naší škole. Jde o vánoční vystoupení dětí z 1. stupně. Do projektu si autor sám vybere třídu, se kterou nejenom nacvičí daný výstup, ale dlouhodobě žáky připravuje, tzn. rozvíjí u nich všechny uvedené hudební činnosti, dovednosti s prvky tvořivé dramatiky, které pak vedou k dramatickým schopnostem, tudíž k vystoupení žáků před publikem. Jaký výsledek tato práce přinese, nikdy není jasné, protože se vždy jedná úplně o jinou skupinu dětí.

3.7 Nácvik hudebních činností a dovedností

V této části se budeme zabývat jednotlivými hudebními činnostmi, které souvisí s přípravou hudebně dramatického výstupu.

3.7.1 Rozvíjíme sluch – poznáváme a rozlišujeme zvuky

- **„Co slyšíš?“**

Nejprve si všichni žáci obejdou třídu a obrácenou tužkou si oťukávají jednotlivé předměty (nábytek, tabuli, umyvadlo atp.).

Cílem této hry je:

1. Vybrat si zvuk, který se jim líbí.
2. Odůvodnit, proč se jim zvuk líbí.
3. Vymyslet si krátký rytmický úryvek a ten se pokusit vytřukat. Je jasné, že se některé úryvky budou opakovat, zejména na samém začátku, než se postupně žáci osmělí.

Pokud se nám podaří splnit tyto tři cíle úspěšně, můžeme pokračovat ještě dalším bodem, tj. žáky rozdělíme do skupin tak, aby v každé skupině zazněly různé zvuky. Každá skupina má za úkol spojit jednotlivé rytmické úseky v jeden celek, nacvičit ho a ten potom ostatním zahrát. Děti se zároveň učí pracovat a komunikovat ve skupinách, což je velmi důležité pro další činnosti. Jako poslední bod této hry je hodnocení pedagoga, ale i jednotlivců.

- **„Poznávání zvuků a jejich rozlišování – hudební nástroje rytmické“**

Hry po kruhu:

Děti si vyberou nástroj, zavřou oči a hmatem se s ním seznámí. Potom se ho pokusí jakýmkoliv způsobem rozeznít. Žáci sedí v kruhu a posílají si určitý nástroj. Každé dítě hledá způsob, jak nástroj „oživit“. Každý žák má v ruce jeden nástroj (dřívka, bubínek, triangel, dřevěný blok, vajíčka, kabazu aj.).

Cílem je:

1. Postupně se seznámit s rytmickými nástroji.

2. Postupně (po kruhu) rozeznívat nástroj.
3. Dodržovat pravidlo, že následující nástroj může hrát, teprve když dozní předchozí tón.
4. Cvičíme tím smysl pro citlivé vnímání zvuku.
5. Zdokonalujeme vztahy a spolupráci ve skupině.

Hry s výrazem:

U starších dětí se zvuk nástroje neváže tolik ke konkrétním představám. Děti ho spojují s prožitkem. Pomocí nástroje dokážou vyjádřit pocit radosti, smutku, strachu atp., a to buď na základě individuálního projevu, nebo společného prožitku.

Cílem této hry je:

1. Rozlišit zvuky libé a nelibé, případně zdůvodnit.
2. Pomocí nástroje vyjádřit pocit radosti, smutku atd. (lze i individuálně).
3. Vyjádřit ve skupinách společný zážitek za přispění více nástrojů (např. zahrají bujaré veselí při karnevalu).
4. Skupina se musí sama dohodnout, všichni se účastní této akce a každá skupina zahraje ostatním své „hudební dílo.“
5. Následuje hodnocení.

Pedagog by měl dětem dopřát více času na to, aby si mohly vybavit situaci, a zároveň tak uvolnit svou představivost. Hra musí vycházet z vnitřního prožitku.

• „Co se ozvalo?“

Žáci sedí (leží), mají zavřené oči. Pedagog ťukne ve třídě do předmětu (např. umyvadla, tabule, aj.) a poté poodejde.

Cíl:

1. Hrát fair play.
2. Hádat, na který z předmětů vedoucí hrál.
3. Poslouchat a třídit zvuky.

Pedagog musí dbát na to, aby ťukal stále stejnou paličkou a pokud možno na stále stejné místo. Tuto hru zařazujeme až poté, co se děti seznámily s jednotlivými zvuky ve třídě.

Obměna:

Připravíme si několik rytmických a melodických nástrojů, se kterými se žáci již seznámili, na stůl.

Cíl:

1. Žáci se zavřenýma očima poslouchají a poznávají jednotlivé nástroje.
2. Hrajeme dva stejné zvuky a dva rozdílné zvuky – rozlišují, co slyší.
3. Poznáváme ze dvou zvuků, co je silně, co je slabě (spojíme s dynamikou).
4. U melodických nástrojů, co je vysoko, co je nízko (spojíme s intonací).

• *„Jak kdo umí tiše chodit“*

Tato poslední hra, kterou autor uvede v této kapitole, souvisí s pohybovou činností. Jeden žák je otočen zády ke spolužákům. Spolužáci mají za úkol přinést si např. židli a usadit se za jeho zády.

Cílem je:

1. Tiše se pohybovat v prostoru, vzít např. židli a potichu se usadit.
2. Žák, který je otočen zády přesto poslouchá zvuky, které se při celé pohybové akci ozvaly.
3. Říci, které všechny zvuky slyšel, případně koho slyšel mluvit.

U této hry je obtížná spíše pohybová činnost. (žáci musí vše provést potichu, bez jediného slova, povzdechu, atd.).

To jsou uvedené jenom některé příklady her, které se používají v praxi k rozvíjení sluchového vnímání a rozlišování zvuků. Některé hry se dají obměňovat, kombinovat s jinou hudební činností, zvyšovat či snižovat nároky dané hry. Záleží, s jakou skupinou dětí pracujeme. Je potřeba, aby se každý pedagog (vedoucí) přizpůsobil podmínkám úrovně dětí i jejich věkovým zvláštnostem.

Se zvukem a sluchem velmi úzce souvisí rytmus.

3.7.2 Rytmická cvičení – rozvíjíme rytmické cítění

Rytmická cvičení si můžeme rozdělit do následujících skupin: cvičení v kruhu, rytmus slov a vět, rytmus v akci, rytmus zvuku, rytmus v prostoru. Ke každé skupině uvedeme příklad.

Rytmická cvičení v kruhu:

- *„Opakování úderů v přesném rytmu“*

Žáci společně opakují v kruhu rytmus úderů, které vedoucí zatleská. V další fázi může pedagog vyzvat pohledem jednotlivce, který zopakuje rytmus, po něm opakují všichni společně a nakonec v poslední fázi opakují daný rytmus pouze jednou buď skupina, nebo jednotlivec. Hned určíme další rytmus.

Další možnosti:

1. Po čase přidáváme i pohyb těla v určeném rytmu například: střídáme tleskání před tělem, nad hlavou, stranou, při natočení vlevo – vpravo atp.
2. Střídáme tleskání do dlaní s jinými údery například: na koleno, podupy na podlahu aj.
3. Jelikož jsme si vyzkoušeli, jak zní, když tleskáme, louskáme, dupeme atp., můžeme přistoupit ke složitější hře: „hra na tělo“. Nejdříve společně tleskáme a to tak, aby všichni tleskali stejně v rytmu, který zvolí vedoucí hry.
2 doby tleskáme, 2 doby pleskáme
2 doby tleskáme, 2 doby podupy
1 doba tlesk – 1 doba plesk – 1 doba tlesk – 1 doba dup = 4x,
cvičení obměňujeme a neustále ztěžujeme.

- *„Vlastní rytmus“*

Každý z žáků má určen (nebo si sám určí) vlastní jednoduchý rytmus, který se snaží mezi ostatními udržet.

Další možnosti:

1. Žáky rozdělíme na menší skupiny, každá si zvolí jednoduchý rytmus a snaží se ho udržet, aniž přehlušuje ostatní.
2. V další fázi ještě více vnímáme, posloucháme a respektujeme ostatní skupiny. Pedagog po určité době vždy vyzve pohledem jednu skupinu k důraznějšímu projevu, tzn. skupina zesílí, ostatní skupiny zcela ztichnou a počkají až na další vyzvání.

Rytmus slov a vět:

Následující rytmické hry se hrají s dětmi už v mateřských školách (v jednodušší podobě). Společně vytleskáváme rytmus slov a vět.

• „Rytmus otázek a odpovědí“

Mezi jednodušší cvičení rytmu otázek a odpovědí patří hra: „*Jak se jmenuješ?*“ Vedoucí vytleskává se všemi dětmi rytmus dvoudobý a ptá se vybraného žáka: „*Jak se jmenuješ?*“ Odpověď vyzvaného je vytleskání svého jména: „*E – liš – ka*“. Postupně přidáváme odpověď celou větou např. „*Já – jsem – Mar – tin*“. Hru můžeme též obměnit tak, že místo tleskání použijeme pleskání nebo kombinujeme tleskání s pleskáním atd. Na samém začátku je potřeba některým žákům pomoci, tzn. pedagog vytleskává a hraje s nimi. To ale platí při každé hře. Vedoucí musí s nimi hrát, tím si také získává rychleji důvěru a žáci se dříve zbaví trémy.

Další možnosti:

1. V dalším cvičení ukazuje vedoucí vždy po společné otázce „*Co je to?*“ na některý předmět či obrázek, děti pak beze slov vytleskávají rytmus názvu předmětu, obrázku apod. Například: „*Co je to?*“ Odpověď: „*La – vi – ce*“. „*Co je to?*“ Odpověď: „*Tu – li – pán*“.
2. Všechny tyto hry na otázky a odpovědi můžeme místo tleskáním apod. doprovázet bicími nástroji z Orffova instrumentáře, případně spojit i s pohybem.

Rytmizace říkadel (deklamace říkadel)

- „*Kapela tvoří doprovody říkadel*“

1. Recitaci slabikováním doprovází děti tleskáním, podupy, atp. Při této činnosti dáváme také pozor na správnou výslovnost.

obrázek číslo 27

Teto, teto, copak je to? 2/4 ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪
To jsou nitky, to jsou kvítky, ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪
to jsou látky na kabátky. ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪

Příklad hry: 1. řádek tleskáme, 2. řádek střídavě pleskáme do stehů, 3. řádek tleskáme 4x vpravo, 4x vlevo.

2. Při slabikované recitaci děti tleskají s pomlčkou = mlčí.

obrázek číslo 28

Na pasece dva pařízky ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪
u nich zlatej bič. ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ 7 7 7
Koupíme ho od jelena ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪
dáme do něj fůru sena ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪
Jdi ty z kola pryč! ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ 7 7 7

Příklad hry: Necháme děti tvořit rytmičné doprovody.

3. V následujících říkadlech přidáváme rozdíl rytmu, tzn. střídáme osminové a čtvrté noty.

4. Nyní realizujeme rytmický doprovod s nácvikem metrického cítění například: těžká doba – první doba = tleskáme, lehká doba = louskáme.

Většina říkadel bude na dvě doby. Ale postupně také vybíráme říkadla na tři doby, čtyři doby atd.

obrázek číslo 29

*Jede ježek z kopečka
vrzají mu kolečka:
vrzy, vrzy, vrz –
už tam jeden zmrz.*

$\frac{2}{4}$

Další možnosti: Kromě hry na tělo můžeme používat např. rytmické nástroje. Děti rozdělíme do skupin a vytváříme rytmická ostinata (každá skupina hraje jiný rytmický doprovod na jiný hudební nástroj). Dále pak můžeme rytmizaci říkadel spojit s pohybovou činností nebo říkadlo jednoduše zhudebnit.

Cílem je:

1. Správně vyslovovat.
2. Rozvíjet rytmické cítění.
3. Nácvik metrického cítění, cítění taktového rozdělení.
4. Spojit rytmus s pohybem.
5. Spojit rytmus s hrou na jednoduché rytmické nástroje.
6. Vytvářet ostinato.
7. Umět jednoduše zhudebnit říkanku.
8. Naučit správně hrát na rytmické i melodické nástroje.

Rytmus v akci:

V této části se zaměřujeme také na krátké pohybové a zvukové etudy. Žáci se zde setkávají s divadelními pojmy, které si nejprve vysvětlujeme např: etuda, dialog, improvizace.

- ***„Rytmické hádanky“***

1. Vybraný žák poklepává prsty na stůl tak, aby ostatní spolužáci uhodli, jakou má právě náladu například: nudí se, přemýšlí, zlobí se a další.
2. Jedná se o stejné zadání úkolu, ale tentokrát jednotlivci vyjádří svoji náladu pohybem, například: únava – chůze pomalá, tělo není vzpřímené aj.; zlobí se – chůze rychlá, dupání, výrazná gestikulace atd.
3. K další hře použijeme hudební nástroje, například dva bubínky. Cílem této hry je zahrát malou zvukovou etudu čili předvést „dialog“ dvou bubínků, tj. dvou lidí. Ostatní hádají, v jakém duchu proběhl předvedený dialog (např. hádka, rozhovor aj.).

Rytmus zvuku :

- ***„Vlastní orchestr“***

Cílem této hry je vytvořit si „vlastní orchestr“ např. z bicích nástrojů Orffova instrumentáře, doplnit ho improvizovanými zvukovými nástroji (např. krabičkou s pískem, řehlačkou, kamínky aj.) a vytvářet krátké zvukové skladby na daná témata.

Co je potřeba:

1. Domluvit se předem na tématu (např. „*Město usíná*“; „*Bouře na moři*“ atp.).
2. Dohodnout se společně na jejich obsahu a formě (hlavní motiv a vedlejší motivy).
3. Každá skladba musí mít: začátek – prostředek – vyvrcholení – závěr.
4. Je potřeba poslouchat se navzájem, respektovat se a umožnit i sólo důležitému nástroji.
5. Skladbu řídí vedoucí jako dirigent.

6. Jednotlivé skladby „oživujeme“ také dynamikou, tempem a dalšími hudebními výrazovými prostředky.
7. Tato činnost vykazuje dlouhodobou přípravu.

Jasný cíl:

Kromě toho, že tato činnost rozvíjí hudební schopnosti a dovednosti žáka, tvořivou dramatikou, žáci se učí komunikovat mezi sebou, byť jenom pohledem, respektovat a dodržovat pravidla vedoucího a celé skupiny atd., jasným cílem v této hře je vlastní prožitek, zážitek. Žáci si skutečně umí představit, že jsou na rozbouřeném moři nebo ve městě, které postupně usíná.

Na konci této hry je potřeba s žáky rozebrat jednotlivé momenty!

Rytmické cítění v prostoru:

Tento rytmičný výcvik souvisí s pohybem a orientací v prostoru. K této hře využijeme rytmičné hudební nástroje.

• „Špacírka“

Děti se pohybují v prostoru, různými směry podle pravidelných úderů na bubínek, tamburínu, aj.

Cílem je:

1. Sladit pohyb s hrou na rytmičný nástroj.
2. Volnost pohybu dává dětem možnost prokázat ohleduplnost jednoho k druhému.

3.7.3 Hlasová a intonační cvičení

Součástí hlasových cvičení je správné dýchání, správné držení těla a také výrazná artikulace.

Cvičení vedoucí ke správnému pěveckému postoji a sedu:

- **„Naučit správný postoj“**

„Mírně rozkročeno, chodidla plně opřená, jako by vrůstala do podložky, váha těla rozložena do obou nohou, pocitována více vpředu – nikoli na patách, ruce volně podle těla, uvolněná ramena jsou přirozeně spuštěna dolů, vzpřímená hlava „balancuje“ na mírně protažené šíji, duševní pohodu vyjadřuje přirozený výraz obličeje“ (Tichá 2004, s. 35).

- **„Naučit správný sed“**

„Sed na kraji židličky, záda vzpřímená, kolena mírně od sebe, pokrčené ruce leží volně na kolenou“ (Tichá 2004, s. 35).

- **„Strom ve větru“**

„Představ si, jsi velký, dobře zakořeněný strom. Máš dlouhé větve. Najednou se přiče silný vítr, strom se klátí dopředu – dozadu – po kruhu atp., ale ty máš tak dobře zakořeněné kořeny, že nespadneš. Postupně vítr ustává, už se hýbou jenom větve (paže), pak už jen koruna stromu (hlava), konečně na nebi vysvitne sluníčko, přestalo foukat a ty stojíš v klidu. Ptáci ti zpívají v koruně a ty se cítíš krásně, příjemně a radostně“ (veselý výraz v obličeji a pocit vznesení držení hlavy).

Cíl této hry:

Cvičení směřuje k aktivizaci duševní a k získání pocitu vyváženého středu těla.

Dechová cvičení navozující přirozenou dechovou funkci:

- **„Nes si tón na ruce“**

Žáci si v dlaních drží např. imaginární míč, měkce při tom nechají proudit výdech na „fu“. Jakmile tón dozní, zastaví se a v klidu se připraví na další nádech. S dalším nádechem pak pokračují ve volné chůzi a opět celé znovu opakují.

Cílem této hry je :

1. Sledovat a vnímat vlastní nádech.
2. Děti si samy určují dechový rytmus.
3. Orientace v prostoru

U dětí s tělovým povolením nebo přepětím docílíme prohloubeného nádechu například:

- „*Ruce*“

Mírný tlak přiložených rukou na žaludeční krajinu a na hrudní stěnu nutí žáka ke správnému nádechu.

Posilování elasticity a vitality dechových svalů:

- „*Bublifuk*“

Děti vytváří jednu bublinu za druhou.

- „*Šeptej*“

Žák šeptá tak, aby mu ostatní rozuměli. Tato hra je výbornou pomůckou, jak při fixaci bráničního dýchání, tak k rozcvičení mluvidel.

Existují další hry, kde můžeme například střídat souhlásky „s-š-f“ nebo různé slabiky „ho-ho, ga-ga, vu“ atd..

Cvičení na dechovou ekonomii, plynulost a rovnoměrnost výdechu:

- „*Foukání brčkem*“

Děti ve dvojicích si pomocí foukání brčkem kreslí po těle.

Cílem hry je:

1. Vzájemná citlivá komunikace.
2. Relaxační cvičení.

- **„Foukání do pírků“**

Žáci klečí na kolenou nebo zaujmou takovou pozici, aby tělo zůstalo pod vznášejícím se pírkem. Při realizaci se zaklánějí celou vrchní částí těla. Děti nesmí zatínat zátylek a nevysouvat bradu.

Mezi další hry patří například: syčení páry „cccccc“, „šššššš“ apod., souhlásky brzdí a kontrolují výdechový proud.

Uklidnění dechu a hry pro navození měkkého hlasového začátku:

- **„Přivonění ke květině“**

Děti si přivoní ke květině (nadechují se „decentně“). Vůně i po nádechu prostupuje celým tělem. „Představa rozzáří oči a mírně „zvedne“ líce – oživí prostory „masky“, a tak „nastaví“ rezonance zkvalitňující tón. „Vůně prostoupila celým tělem“ – navodí se otevření hrtanu, rozšíření těla. Uklidnění dechu nastane ve chvíli „pocitování vůně“. Měkký hlasový začátek nastoupí s výdechem na spokojené „háááách“ (Tichá 2004, s. 40).

Cílem hry je:

1. Klidný, přiměřený a prohloubený nádech.
2. Děti se cítí klidně a příjemně.
3. Rozvíjíme představivost a fantazii.
4. Průprava měkkého pocitu znění tónu.

Hry pro koncentrované nasazení tónu:

- **„Zvony“; „Sněhová koule“**

Žáci mezi sebou komunikují jako zvony: „bim, bam, bom“; při hře na „sněhové koule“ po sobě házejí tóny „bom“ s doprovodným pohybem ruky.

Při hře:

1. Nespěcháme, aby mohlo dojít k plnému prožití představy ještě před fonací (hodit kouli – potom následuje zazpívaný tón až po naznačeném pohybu hození).
2. Je vhodné dodržovat přirozené pauzy mezi úkony.
3. Můžeme využít i rytmičnosti provedení.
4. Respektujeme individuální hlasovou polohu (cvičení není vhodné provádět pod tónem f¹).
5. Výrazná artikulace.

Cviky na probuzení hlavové rezonance

- „*Meee, beee*“

Děti napodobují zvuky kozy či ovce, přitom střídají různé hlasové polohy.

- „*Smích:*“ „júúú, jóóó, jééé“
- „*Nařikají:*“ jou
- „*Koťátko:*“ „mijau, mnijau“ koťátko se protahuje.
- „*Míček:*“ s gestem ruky „posílají“ míček: „kutululu“
- „*Angličtina:*“ mluví anglicky „gou“, „please“ atd.

Tyto hry přispívají k pěknému znění hlasu a také pomáhají k lepší srozumitelnosti zpívaného textu, protože se zde zaměřujeme na výslovnost.

Hry a motivace pro uvolnění artikulačního aparátu:

- „*Žvýkání:*“ apatické žvýkání (uvolnění čelisti)
- „*Hra na žábu*“

Děti se vcítí do role žabičky a rozmlouvají spolu pomocí: „kva“.

Cílem je:

1. Uvolněná čelist.
2. Předvedení dialogu – ostatní hádají, v jakém duchu asi probíhá.
3. Vlastní improvizace.
4. Klademe důraz na správnou výslovnost.

K uvolnění čelisti a k správnému nastavení mluvidel při samohláskách pomůže:

- I, U ukazovák mezi zuby uvolní čelist, rty se předšpulí.
- O, E dýcháme na zamrzlé okno jako: „he; ho“.
- A dotkneme se při vyslovování bradou ruky, kterou máme přiloženou kousek pod dolní čelistí. Tuto pomůcku můžeme vyzkoušet i na písničky „Marjánko“. Spodní čelist se nevysunuje vpřed, ale jako při zívání klesá dolů a dozadu.

Všechna cvičení uvedená v této kapitole jsou součástí i **intonačního výcviku**. Mohli bychom sem zařadit také opět cvičení na rozvíjení sluchového vnímání a také rytmické hry.

Autor uvede pouze některé hry, které také souvisí s intonačním výcvikem:

- ***„Zpívej své jméno“***

Děti po zazpívané otázce „Jak se jmenuješ?“ odpoví zpěvem: „Já jsem Petra.“nebo „Jmenuji se Kamila.“ Učitel volí jednoduchou melodii vzestupně i sestupně). Otázky lze i obměňovat například: „Co je zelené?“; „Jaké máš rád jídlo?“ apod.

Cílem této hry je:

1. Zpíváme a uvědomujeme si určité výšky tónů, tj. zpěv v poloze nízko – středně – vysoko.
2. Rozvíjíme sluchovou pozornost.
3. Snažíme se udržet stejnou melodii.
4. Žáci postupně vytváří vlastní melodie = učí se poslouchat svůj hlas.
5. Pohybem ruky, případně pohybem těla naznačují polohu a výškový pohyb melodie atp.

- „*Házení tónu*“

Jde o vokální imitaci s využitím spontánní reakce žáka. Učitel pohybem ruky naznačuje hod a současně zpívá některý tón nad f^1 „bom“.

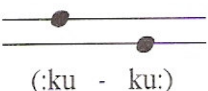
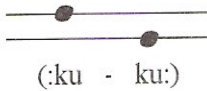
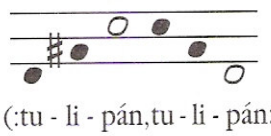
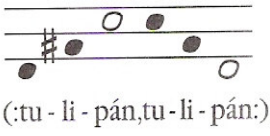
Cílem hry je:

1. Dítě chycený tón musí stejným způsobem vrátit učiteli (pokud dítě reaguje jinou výškou tónu, převezmeme ji a na ni zazpívaným „bom“ bezprostředně atakujeme sluch žáka).
2. Děti prokazují schopnost slyšený tón zachytit – zapamatovat – hlasem zopakovat.
3. Cvičení na souznění, opakování tónu apod. mohou hrát ve dvojicích, ale i ve skupinách.
4. Upevňování sluchové pozornosti.
5. Příprava k postupnému zpřesňování intonační čistoty.

- „*Melodizace říkadel*“

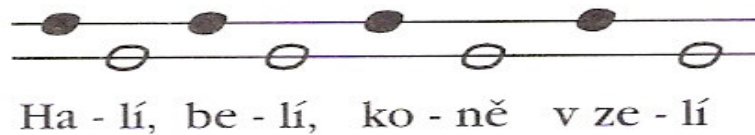
Přípravná cvičení mohou probíhat hrou na ozvěnu:

obrázek číslo 30

<p>- učitel -</p> <p>(:ku - ku:)</p>	<p>- všichni</p> <p>(:ku - ku:)</p>
 <p>(:tu - li - pán, tu - li - pán:)</p>	 <p>(:tu - li - pán, tu - li - pán:)</p>

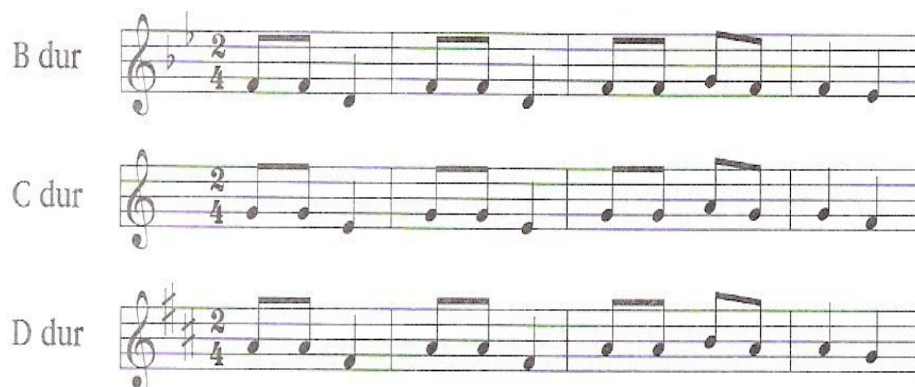
Následující krátké popěvky :

obrázek číslo 31

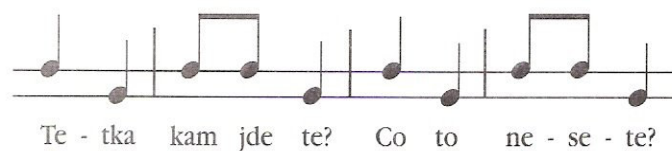
Při těchto cvičeních cvičíme rozšiřování rozsahu hlasu dětí především transpozicí nahoru:

obrázek číslo 32

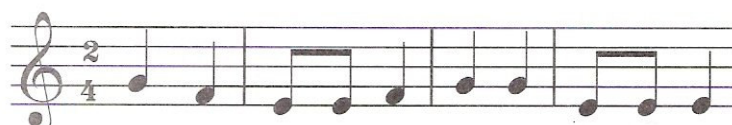

Melodii si můžeme tvořit sami, začíná většinou sestupně, rozsah – kvinta:

obrázek číslo 33

Jiná možnost:

Po melodizaci následuje zpěv jednoduchých písní, se kterými můžeme už různě pracovat například: vytvářet rytmický a melodický doprovod, spojit zpěv s pohybem, zdramatizovat písničku a v neposlední řadě transponovat (posunout) melodii písně směrem nahoru nebo dolů.

- **„Metoda opěrných písní“**

Podrobně vysvětleno v kapitole 2.3.2 Intonace. Autor zde uvede příklady vhodných opěrných písní pro I. – II. – III. – IV. – V. – VI. – VII. – VIII. stupeň a pro pátý spodní stupeň.

• Kočka leze dírou	1. stupeň (tón)
• Dívča, dívča	2. stupeň
• Maličká su	3. stupeň
• Oči, černé oči	4. stupeň
• To je zlaté posvícení	5. stupeň
• Ach není tu, není	6. stupeň
• Růžovou ti krinolínu	7. stupeň
• Ráda, ráda můj zlatej Honzíčku	8. stupeň
• Bude zima, bude mráz	pro pátý spodní stupeň

Žáci se v každém ročníku seznamují s opěrnou písní například: To je zlaté posvícení – 1. ročník, nebo Ach není tu, není – 4. ročník.

V okamžiku, kdy si žáci perfektně osvojí některou z uvedených opěrných písní, můžeme kromě intonačního výcviku také zařadit další způsoby, jak s ní pracovat, například: rytmický výcvik, hudebně pohybovou činnost a tak dále.

3.7.4 Hudebně pohybová hra

Pohybové uvolnění:

- „Setkání“

Žáci se pohybují za doprovodu bubínku. Při setkání se hráči navzájem vyhnou, a to tak, že se otočí o 90 stupňů a pokračují v cestě.

Cílem hry je:

1. Během hry se prostor zmenšuje.
2. Žáci se musí přizpůsobit malému prostoru.
3. Orientují se v prostoru, vyhýbají se střetnutí.
4. Rozvíjí sluchové vnímání a pozornost.
5. Při obměně: např. při setkání si podají ruce, usmějí se na sebe atd., navazují přátelské vztahy.

Další rozvíjení: Hráči chodí po prostoru, na signál vedoucího vytvoří různé početné skupinky nejvýše o 6 hráčích. Tady pedagog může vysledovat, zda některé dítě nezůstává často osamělé, jaké jsou vztahy mezi jednotlivými žáky, kdo je vůdčí typ atp. Vedoucí hry může zasáhnout do hry, případně daný problém řešit na místě.

- „Jeskyně“

Žáci nejprve individuálně, potom ve dvojicích, případně ve skupinkách procházejí imaginární jeskyní s přesným pocitem jejího prostoru (užšího, nižšího, širšího atp.) a atmosféry (tma, zima atp.). Při této hře využijeme zvukových efektů jako bouřky, syčení hada, zvuk sesouvajícího se písku aj.). Dále využíváme hudební nástroje.

Cílem je:

1. Rozvíjíme fantazii, představivost.
2. Vytváříme krátké etudy s dějem a charakterizací.
3. Vytváříme různé zvukové efekty pomocí hlasu, využíváme hudební nástroje, hru na tělo a tak dále.
4. Rozvoj sociální a osobnostní.

Hra s písničkou:

- „*Já jsem muzikant*“

1. Písničku se naučíme zpívat z paměti a melodicky správně (čistě).
2. Během zpěvu všichni napodobujeme hru na housle, basu, trumpetu, bubínek (opakujeme téma: „Hudební nástroje“).
3. Určíme sólisty, kteří budou zpívat tyto části písničky:
 - a) „ *Já jsem muzikant a přicházím k vám z české země....* “
 - b) „ *Já umím hrát....* “
 - c) „ *A to na housle....* “
 - d) „ *Fidli, fidli, staré vidli, fidli, fidli, housličky (přitom hraje na housle).* “(objasňujeme si pojmy: sólo – sólista, sbor)

Situace: Máme před vystoupením a všichni máme trému. Jsou tři druhy trémy: *zbrklá* – *běháme sem a tam, říkáme hlouposti*; *nevrlá* – *stále se rozčilujeme*; *schlíplá* – *sedíme a vzdycháme, že nic neumíme*.

Úkol:

- Všichni mají trému nevrlou. Dvojice tak spolu mluví.
- Všichni máme trému zbrklou. Chováme se tak.
- Všichni máme trému schlíplou. Dvojice se tak spolu baví.

Cílem je:

1. Vysvětlit žákům, co je to tréma.
2. Zbavit se trémy – schopnost aktivně i pasivně se uvolnit (dechová cvičení, fyzické a psychické uvolnění při pohybových hrách aj.).
3. Připravit žáky na to, že budou vystupovat před publikem.
4. Improvizace – řešení situace.

Říkadlo spojené s pohybem a dynamikou:

Cvičení:

Myši chodí pouze tiše, **p**
mají tlapky jako z plyše. **p**
Tiše, myši, ší, ší, ší, **mp**
ať vás kočky neslyší. **pp**

Cílem je:

1. Dynamika p – mp – pp.
2. Pohybové zpracování: taneční chůze, krok = lehké našlapování.
3. Prostorové řešení :
 - a) pohyb volně v prostoru
 - b) pohyb v kruhu
 - c) ší – doplníme hrou na rumba koule.

Mazurka

Zpíváme z paměti a správně melodicky písničku „*Kamarádi*.“

Pohybový doprovod:

1. Děti utvoří dvojice. Taneční páry stojí v kruhu za sebou. První ze dvojice stojí ke svému partnerovi zády, oba se drží za ruce ve výši ramen.
2. 1. – 2. takt *dva přisunné kroky dovnitř kruhu.*
3. – 4. takt *dva přisunné kroky směrem ven.*
5. takt *dvojice stojí na místě, první ze dvojice se pootočí na svého partnera směrem vlevo.*
6. takt *dvojice stojí na místě, první se otočí na partnera směrem vpravo.*
7. – 8. takt *druhý ze dvojice pošle svého partnera za sebe, do rukou tanečnicka, který je za ním; první ze dvojice odejde k jinému partnerovi, a to vnitřkem kruhu. Druzí stojí stále na místě*

Cílem je:

1. Rozvíjíme rytmické cítění.
2. Naučit žáky jeden ze společenských tanců a spojit zpěv s tancem.

3.7.5 Využití dramatických her a improvizací v hudební výchově

Dramatické hry můžeme uplatňovat, jak už bylo řečeno, v hudební výchově. Hudební a dramatické hry se totiž vzájemně prolínají a doplňují. V hudebních hrách najdeme prvky tvořivé dramatiky a naopak v tvořivé dramatice najdeme prvky hudební výchovy, které vedou k rozvíjení dovedností a schopností žáků.

V této kapitole některá témata průpravných her a cvičení (rytmus, temporytmus, dynamika; orientace v prostoru; rozvíjení fantazie a představivosti; soustředění; smyslové vnímání – sluch, hmat) jsou již uvedena v předchozích kapitolách, proto se už nebudeme podrobně zabývat tématy uvedenými v závorce.

Dramatické hry můžeme rozdělit do následujících skupin:

Průpravné hry a cvičení pohybově rytmická:

Jde o různé druhy pohybů, poskoků a tanečních variací vedených rytmem například:

- ***„Gumoví panáci“***

Všichni hráči se stanou gumovými panáky. Volně se pohybují, poskakují, padají na zem, mohou se i válet podle rytmu hudebního nástroje (bubínku). Při zmlknutí bubínku padají panáci na zem a jsou v klidu. Pokud znovu zazní bubínek, případně jiný nástroj, panáci ožívají.

Cílem hry je:

1. Uvolnění, rozcvičení.
2. Dodržovat pravidla hry (uklidnění – pohyb), ukázněnost.
3. Vcítění se do role, vlastní improvizace.
4. Vnímání rytmu bubínku, spojit rytmus s pohybem, rozvíjet sluch.
5. Orientace v prostoru.

Průpravné hry a cvičení na aktivizaci svalů a těžiště:

Cílem těchto her je naučit se pracovat se svým svalstvem. Při hře nesmíme vše provádět zbrklým, rychlým pohybem, násilným nebo křečovitým. Zaktivizování těžiště vede k aktivizaci páteře – k narovnání a protažení páteře – k rozšíření hrudního koše – narovnání ramen – impuls postupuje přes krční páteř – do mimického svalstva. Podle

Bláhové (1996, s. 31) srovnání páteře a hrudníku „umožňuje aktivnější činnost plic. Hlubší nádech má vliv nejen na správnou tvorbu hlasu, ale umožňuje i intenzivnější okysličení krve a tím vytvoření větší energetické zásoby v těle“, což má i vliv na psychiku jedince. Pohyb při těchto cvičeních provádíme buď směrem nahoru, nebo dolů. Nesmíme zapomenout také na pozvolné zpevňování hýžděového a břišního svalstva.

- **„Probouzení semínek“**

Žáci leží na zemi v uvolněné poloze. Představují semínka, která se postupně s příchodem jara probouzejí. Semínka se protahují, převalují a zvědavě prodírají vzhůru za sluníčkem. Pohyb je veden z těžiště směrem vzhůru.

Smyslové vnímání – zrak:

- **„Hra na zrcadla“**

Dva hráči stojí proti sobě, pomalu provádějí různé pohyby jako před zrcadlem. Jeden hráč je vedoucí. Snahou dvojice je co nejdokonalejší souhra tak, abychom nepoznali, kdo pohyb řídí. Měli bychom dvojici dát možnost rozehrát hru tím, že například zavřeme oči a chvíli počkáme.

Cílem je:

1. Dokonalá souhra pohybů. Dvojice se nesmí dotýkat.
2. Soustředění.
3. Porozumění a nonverbální komunikace.

Partnerské vztahy a skupinová citlivost:

Základem těchto her a cvičení je komunikace s partnerem i celou skupinou, vytvoření přátelské atmosféry, překonání ostychu a podobně.

- **„Hra na zrcadla“**(viz. uvedeno výše).

- **„Pohybová souhra skupiny“**

Žáci stojí v kruhu. Každý si zvolí svůj vlastní rytmický pohyb. Během této hry se nikdo nedomlouvá.

Cílem hry je:

Sjednotit se v jednom stejném pohybu.

- **„Nonverbální dialogy“**

Dvojice vedou dialog různými prostředky, jenom ne slovně. Například: klepáním rukou na pevnou podložku (lavice, bubínek), poklepáváním prsty na partnerova záda, zvuky vydávanými nějakým předmětem (chrastítka, bubínky a dalšími rytmickými nástroji), mimikou a gestikulací, hrou na tělo a další.

Cílem hry je:

1. Nesmí si skákat do řeči, pozorně sledují, co říká druhý.
2. Dialog dvou hráčů prodiskutuje celá skupina.
3. Zpočátku se téma rozhovoru neurčuje, s rostoucí citlivostí a zkušeností můžeme téma zadat, případně stanovit sociální role a vztahy.

Pantomima:

K pantomimám patří celá škála her a cvičení od chůze až po předvedení nejrozumnějších činností, včetně her typu na řemesla a na sochy.

- **„Pantomimy“**

Vedoucí vyzve skupinu, aby všichni současně prováděli různé činnosti podle nápadů pedagoga, později podle vlastních nápadů.

Náměty:

hrát na klavír, žvýkat, opatrná chůze v určené situaci (chůze po ledě, zkoumání jeskyně), hrát tenis podle rytmu bubínku, dirigovat, otvírat imaginární dveře atd.

Další možnosti:

Všichni hráči hrají různé scény z denního života – vstávání, psaní úkolů a jiné. Vedoucí může vyhledávat scény, které na sebe časově navazují, a ty se pak postupně přehrají.

Jiná možnost:

Žáci chodí po místnosti v rytmu jako kočka, medvěd, páv a tak dále.

- **„Sochy“**

Hráči se volně pohybují na hudbu. Jakmile pedagog hudbu zastaví, všichni strnou v té pozici, v níž právě byli.

Jiná možnost:

Všichni se pohybují prostorem. Na zvukový signál strnou v té pozici, v které byli, na další pokyn pokračuje pohyb, jehož východiskem je pro každého jeho socha.

Jevištní řeč:

K tomuto tématu bezesporu patří dechová cvičení, síla hlasu, artikulace (vokály, konsonanty, jazykolamy), intonace (sdělnost řeči, změny situací, umělá řeč, temporytmus). Využíváme zde především říkadel, rozpočítadel, jazykolamů, dětské řeči (dětština), monologů a dialogů atp.

- **„Dechová cvičení s říkadly“**

*U potoka roste kvítí
říkají mu petrklíč –
na koho to slovo padne,
ten musí jít z kola pryč!*

Cílem je:

1. Hospodařit s dechem tak, aby žák dokázal říci konec rozpočítadla ještě dostatečně důrazně, jak to pravé rozpočítadlo vyžaduje.
2. První část rozpočítadla žák říká jako prosté oznámení.
3. Druhou část, jako výhružku.

- **„Síla hlasu – tichá mluva“**

Uklidňujeme polekané zvířátko: „Pojď sem, no pojď, neboj se.“

Uspáváme miminko: „Halí belí...“ (můžeme i tichounce zpívat)

- „*Síla hlasu – hlasitá mluva*“

Volání: Mámo! Maminko! (vylekané, radostné aj.)

Jano! Evo! Honzo! (svolávání na táboře od stanů)

Skleničky! Kupujte skleničky! (pokřiky prodavačů na trhu)

Musíme dávat pozor na to, aby žáci volali hlasitě, ale nekřičeli. Dále pak na měkké nasazení hlasu u začátků slov bez prudkého vyřazení první slabiky apod.

- „*Artikulace*“

Vokály – kvalita: u vokálů musí být přesná a pečlivá výslovnost.

Říkadla k procvičení:

*Mít jich méně, máme víc,
pravil o svých dluzích strýc.
Máme-li jich víc,
tak nemáme nic.*

Cvičení s texty:

*V půlkruhu trubců zvuk trub v úlu u trůnu.
V zeleném lese hle lehké větve veverek... .*

Vokály – délka: zejména na konci je potřeba krátké samohlásky vyslovovat krátce a dlouhé raději delší – řeč je pak čistší, melodičtější, zpěvnější.

Vhodné verše k délce vokálů:

Jiří Schwertner: Měsíček

*Rád se vídal v teplých nocích
na rybnících, na potocích.
V zimě mu ta zrcadla
všechna sněhem zapadla.*

- „Konsonanty“

Verše a říkadla k procvičení jednotlivých souhlásek:

Miroslav Florian: Dr.

Prapradávné struhadlo

vymyslelo říkadlo –

každý křen je musí znát,

musí z něj mít doktorát,

dr, dr, dr.

(procvičujeme R a Ř)

Sykavky:

František Kábele: Sova v lese

Sova sedí sama v lese,

ve dne spí a nepohne se.

V noci houká: Vstávej, sýčku!

Potom spolu při měsíčku

slídí po lese.

Pozorná výslovnost stejných souhlásek:

Norbert Frýd: Pes

Na blechy jsem lechtivý.

Kdopak z vás je blech chtivý?

- „Jazykolamy“

Dialogy prostřednictvím jazykolamů:

Zvolíme si delší jazykolam, raději takový, který může simulovat některou cizí řeč. Žáci ve dvojicích vedou prostřednictvím jazykolamu dialog například: hádku, usmíření apod.

„Lev leze do tramvaje, žere mandle, loupá si je.“

Nacvičit můžeme i písničku, která se skládá z jazykolamů: „*Strč prst skrz krk*“. Tuto písničku můžeme využít také k jiným účelům například: měníme tempo.

- „*Intonace – sdělnost řeči*“

Věty s různými významy:

„*Maminko, já ti musím něco povědět.*“ (říkáme pokaždé s jiným úmyslem), chceme se něčím pochlubit, chceme sdělit tajemství, chceme žalovat, chceme se přiznat k nějakému přestupku, chceme sdělit zprávu – veselou, smutnou aj.

Také lze spojit s pohybovým rozehráním:

„*Ano? Tak povídej!*“ (odpověď bude vždy jiná)

Cílem je:

1. Vytvořit etudu, vést dialog – improvizovat, vcítit se do situace.
2. Uvědomit si, co říkáme, v jaké situaci, náladě, s jakým úmyslem to říkáme.

- „*Intonace – změny situací, temporytmus*“

Jediné říkadlo můžeme použít k různým cvičením:

*Náš pán tulipán
vystavěl si chaloupečku
za vesnicí na kopečku.
Myši mu ji podryly,
kocouři ji zbořili!*

Možnosti:

1. Jako rozpočítadlo (ke cvičení rytmu).
2. Jako vyprávění pomalého šnečka, myšky reptilky (cvičení temporytmu).
3. Vyprávění medvěda, tenkého komára (cvičení k výšce hlasu).
4. Vyprávění mohutného stromu, křehké víly (cvičení k síle hlasu).
5. Vyprávění něžné holčičky, pyšné princezny, zlé čarodějnice (cvičení k charakteristice postav).
6. V různých situacích: jako diktát učitele, jako škádlení posměváčka aj.
7. Říkadlo doplňujeme hrou na tělo, hudebními nástroji (ostinato), pohybem
8. Vytváříme jednoduché melodie (melodizace říkadel).

Cílem je:

Využít všechny hudební a dramatické schopnosti a dovednosti, které jsme si během nácviku postupně osvojovali.

• *„Dětská řeč“*

Umělá řeč (dětština, mumbo - jumbo¹⁷) je přechodem od pohybových činností a od cvičení kontaktu k cvičením řečovým a k slovnímu vyjadřování. Čím starší budou děti, tím delší čas potřebují k vypracování „vlastního jazyka.“

Umělou řečí nesdělujeme žádná podstatná fakta, jen vztahy a city, ale přesto se můžeme pokusit například o vyprávění - zejména emocionální.

Dialogy na dané téma s určenou situací:

Každé dvojici určí vedoucí téma dialogu případně si hráči vytahují lísteček s napsaným tématem. Každý dialog můžeme opakovat tak, že si partneři role vymění případně se vymění dvojice.

¹⁷ Převzato z angličtiny. Mambo – jumbo (vyslovuje se [mambo - džambo]) a znamená zaklínadlo.

Náměty, které vedou žáky k sociálnímu rozvoji:

1. Domácí spory – na který program se dívat v televizi, jak přestavět nábytek...
2. Prázdninová témata – kam jet, které prázdniny byly lepší...
3. O sportu – je fotbal nudný nebo je to nejlepší sport...
4. O vesmíru – existují bytosti na jiných planetách...
5. Telefonujeme – zpráva je smutná, omyl...

Jiná možnost:

Žáci vedou dialog na tato a další jiná témata, aniž by používali umělou řeč.

Cílem je:

1. Umět řešit různé situace.
2. Vcítit se do situace, role, charakterizace postav aj.
3. Improvizace s dramatickým dějem.

V této praktické části bylo autorovým záměrem seznámit čtenáře, jakým způsobem lze u žáků rozvíjet hudební činnosti a dovednosti, které pak souvisí s dramatickou výchovou, a tudíž žáky připravit na další tvořivou činnost. V našem případě jde o projekt „hudební dramatické vystoupení.“

Byly zde uvedeny pouze některé osvědčené průpravné hry a cvičení, které vedou k rozvíjení hudební a dramatické tvořivosti.

3.8 Vánoční hra

Ve dnech 15. a 16. prosince 2008 se konalo hudebně dramatické vystoupení pod názvem: „Vánoční hra“. Akce probíhala na ZŠ ve Stráži pod Ralskem. Program byl určen především žákům 1. stupně, dále pak pro děti z obou mateřských škol, tj. MŠ I a MŠ II.

Dne 18. prosince 2008 žáci předvedli své schopnosti a dovednosti také v „Domově s pečovatelskou službou“ ve Stráži pod Ralskem.

Děti vystupovaly celkem pětkrát. Po každém vystoupení jim byl odměnou nejenom potlesk, ale také nějaké malé překvapení – sladkost.

3.8.1 Stručný popis děje „Vánoční hry“

Děj se odehrává na pozadí biblického příběhu o zrození Ježíše Krista.

Marie a Josef za doprovodu dvou andělů přicházejí k městské bráně. Když projdou branou, hledá Josef s Marií nocleh. Všichni lidé včetně kováře s tovaryši je odmítnou a nikdo jim nepomůže. Marie s Josefem opouštějí město a hledají nějaký úkryt. Zanedlouho přijdou k maštali, kde nakonec Marie „porodí“ syna.

Andělé roznesou zprávu o zrození spasitele do širého světa a nabádají lid k pouti za ním. Cestu jim určovala hvězda.

Poutníci se přicházejí s dary poklonit k jesličkám. Všichni se radují nad touto událostí, vesele tančí a zpívají.

3.8.2 Materiální zabezpečení hry

Byly použity vlastní vyrobené rekvizity, kostýmy a kulisa maštale. Vzhledem k tomu, že někteří žáci navštěvují ZUŠ, nebyl problém s jejich zapojením do hudební produkce: Eliška, Jakub hra na akordeon, Míša hra na zobcovou flétnu. Další žáci používali dětské rytmické hudební nástroje, vedoucí projektu doprovázel žáky na keyboard Yamaha.

3.8.3 Projekt: Hudebně dramatické vystoupení

Celý program obsahoval různé vánoční koledy: „*Byla cesta, byla ušlapaná, Když Panna Maria, V půlnoční hodinu, Rychle bratři, Půjdem spolu do Betléma, Jak si krásné, neviňátko, Narodil se Kristus Pán, V jeslích dítě spinká (Spiritual kvintet), Bim bam (Spiritual kvintet)*“ a kratičké dialogy mezi postavami.

Na úplný závěr jsme si pro spolužáky připravili dvě vánoční koledy, které si mohli s námi zazpívat: „*Štědrej večer nastal a Pásli ovce Valaši*“.

3.8.4 Ukázka fotografií z nácviku a realizace hry

Foto č. 1 nácvik „Půjdem spolu do Betléma“

Foto č. 2 hra na akordeon „Pásli ovce Valaši“

Foto č. 3 Hra na rytmičké nástroje

Foto č. 4 Betlémská hvězda

Foto č. 5 Josef

Foto č. 6 Anděl

Foto č. 7 Kovář

Foto č. 8 Kulisa maštale

Foto č. 9 Práce na „jevišti“

Foto č. 10 Úvodní koleda Jakuba

Foto č. 11 Sólový zpěv

Foto č. 12 Josef a Marie prochází městem

Foto č. 13 Obyvatelé města

Foto č. 14 U kováře

Foto č. 15 Ospalí pastýři

Foto č. 16 Josef a Marie se synem

Foto č. 17 Jak si krásné, neviňátko

Foto č. 18 Spirituál kvintet na závěr

Foto č. 19 Míša při doprovodu na zobcovou flétnu

Foto č. 20 Andílci rozdávají sladkosti

3.9 Shrnutí výsledků

Následující tabulky porovnávají výkony chlapců (tabulka číslo 5) a dívek (tabulka číslo 6) při nácviku hudebních činností a dovedností, které vedou k dramatickým schopnostem.

Porovnávání a hodnocení probíhalo během celého projektu, ve školním roce 2008/2009 na ZŠ ve Stráži pod Ralskem. Soubor byl sestaven z žáků 5. třídy, kteří se aktivně podíleli na celém projektu.

Tabulka číslo 5: chlapci

Kritéria	Rytmický výcvik		Hlasový, intonační výcvik		Hudebně pohybová činnost		Dramatická tvořivost	
Chlapci								
Výkony 1, 2, 3	Na začátku	Na konci	Na začátku	Na konci	Na začátku	Na konci	Na začátku	Na konci
Josef	3	2	3	1	3	2	3	1
Kajetán	3	2	3	2	3	2	3	2
Roman	3	2	3	2	3	1	3	1
Lukáš	3	2	3	2	3	2	3	1
Jiří	3	2	3	2	3	2	3	2
<u>Martin</u>	3	1	3	1	3	1	3	1
Jindra	3	1	3	2	3	1	3	1
Michal	3	2	3	2	3	2	3	2
Martin K.	3	2	3	2	3	2	3	2
<u>Jakub</u>	3	1	3	1	3	1	3	1
Celkem	17		17		16		14	
Průměr	1,7		1,7		1,6		1,4	

Tabulka číslo 5.1: celkový průměr chlapců

Celkový průměr	1,6
-----------------------	------------

Tabulka číslo 6: dívky

Kritéria	Rytmický výcvik		Hlasový, intonační výcvik		Hudebně pohybová činnost		Dramatická tvořivost	
Dívky								
Výkony 1, 2, 3	Na začátku	Na konci	Na začátku	Na konci	Na začátku	Na konci	Na začátku	Na konci
Petra	3	2	3	2	3	2	3	2
Veronika Z.	3	1	3	2	3	2	3	1
Anna	3	1	3	2	3	1	3	1
Kamila	3	2	3	2	3	2	3	2
Lenka	3	2	3	2	3	2	3	2
<u>Eliška</u>	3	1	3	2	3	1	3	2
<u>Michaela</u>	3	1	3	1	3	1	3	1
Marie	3	2	3	2	3	2	3	2
<u>Bára</u>	3	1	3	2	3	1	3	1
<u>Eliška V.</u>	3	1	3	2	3	1	3	1
<u>Veronika</u>	3	1	3	1	3	1	3	1
Celkem	15		20		16		16	
Průměr	1,36		1,81		1,45		1,45	

Tabulka číslo 6.1: celkový průměr dívek

Celkový průměr	1,51
-----------------------	-------------

Poznámka: Pro tabulku číslo 5 a pro tabulku číslo 6 platí:

- Všechna hodnocení byla prováděna na základě pozorování vedoucího.
- Stanovili jsme si kritéria, ve kterých hodnotíme schopnosti a dovednosti každého žáka na konci projektu.

- *Zjišťujeme a hodnotíme výkony žáka na začátku a na konci, třemi stupni: 1 – výborné výkony, 2 – velmi dobré výkony, 3 – dobré výkony, přičemž každý žák na začátku obdržel 3. stupeň výkonnosti, abychom mohli také pozorovat, zda se výkony u žáka lepší během nácviku. Jelikož předpokládáme, že nedojde u žáka ke zhoršení – proto stupeň tři.*
- *Porovnávání chlapci – dívky bylo prováděno zprůměrováním výstupních hodnot.*

Vyhodnocení předpokladů:

- V rámci předpokladu **1: předpokládáme, že výkony budou na stejné úrovni**, jsme vycházeli z tabulek 5 – 5.1 (hodnocení výkonů u chlapců a celkový průměr chlapců) a 6 – 6.1 (hodnocení výkonů u dívek a celkový průměr dívek). Do tabulky jsme zaznamenávali výkony chlapců a dívek v jednotlivých činnostech při realizaci projektu. Zjistili jsme:
 1. U všech dětí během nácviku jednotlivých činností došlo ke zlepšení výkonu o jeden až dva stupně.
 2. **V kritériu „Rytmický výcvik“** můžeme srovnat výkony chlapců (průměr 1,7) a výkony dívek (průměr 1,36). Dívky dosáhly lepších výsledků.
 3. **V kritériu „Hlasový, intonační výcvik“** jsme zjistili, že chlapci měli lepší výsledek (průměr 1,7) než dívky (1,81).
 4. **V kritériu „Hudebně pohybová činnost“** při porovnávání jsme zjistili, že dívky podaly lepší výkon (průměr 1,45) než chlapci (průměr 1,6).
 5. **V kritériu „Dramatická tvořivost“** jsme porovnali výkony chlapců (průměr 1,4) a výkony dívek (průměr 1,45). Došli jsme k závěru, že výkony v této činnosti jsou na stejné úrovni.
 6. Podle celkového průměru jsme došli k závěru, že dívky byly při podávání výkonu v jednotlivých činnostech lepší (průměr 1,45) než chlapci (průměr 1,6).

Předpoklad 1, že výkony chlapců a dívek budou na stejné úrovni, se nepotvrdil.

- K předpokladu 2: **že děti, které navštěvují ZUŠ hudební obor, budou vykazovat lepší výsledky při práci než ti žáci, kteří nenavštěvují žádný hudební obor v ZUŠ,** jsme v tabulce 5 a 6 označili celkem 7 dětí, které ZUŠ navštěvují. Zjistili jsme:
 1. Čtyři děti ze sedmi dosáhly v jednotlivých činnostech 1. stupně, tj. výborné výkony.
 2. Dvě děti získaly ve třech činnostech 1. stupeň a v jedné činnosti dosáhly 2. stupně, tj. velmi dobré výkony.
 3. Jedno dítě dosáhlo ve dvou činnostech 1. stupně a v dalších dvou činnostech 2. stupně.
 4. Žáci, kteří navštěvují ZUŠ, prokázali své znalosti a schopnosti.
 5. Během nácviku nových dovedností a činností docházelo u nich k rychlejšímu posunu při osvojování těchto činností než u dětí, kteří nenavštěvují ZUŠ hudební obor.
 6. Žáci, kteří umí hrát na hudební nástroj (akordeon, zobcová flétna), byli zapojeni do hudební produkce.

Předpoklad 2: že děti, které navštěvují ZUŠ hudební obor, budou vykazovat lepší výsledky při práci než ti, kteří nenavštěvují žádný hudební obor v ZUŠ, se potvrdil.

- K Předpokladu 3: **že nácvikem všech činností, dovedností postupně dojdeme k rozvinutí dramatických schopností, tzn. od dílčích úkolů ke kultivovanému celku.** Jelikož jsme si osvojili hudební, ale i dramatické činnosti a dovednosti, podařilo se nám zrealizovat hudebně dramatické vánoční vystoupení, tudíž od dílčích úkolů jsme došli ke kultivovanému celku, můžeme tento předpoklad potvrdit.

Předpoklad 3: že nácvikem všech činností, dovedností postupně dojdeme k rozvinutí dramatických schopností, tzn. od dílčích úkolů ke kultivovanému celku, se potvrdil.

4 ZÁVĚR

Prostřednictvím této diplomové práce jsme se snažili ukázat, jakým způsobem lze propojovat hudební výchovu na 1. stupni ZŠ s dramatickou výchovou, jaké další metody a didaktické postupy lze v praxi využívat.

Hlavním cílem byla realizace hudebně dramatického projektu, do kterého jsme zapojili žáky z jedné páté třídy.

Úkolem bylo u dětí rozvíjet dovednosti v každé hudební, ale i dramatické činnosti. K tomuto účelu jsme využívali vhodné průpravné hry a cvičení.

Dalším úkolem bylo zjistit a porovnat výkony chlapců a dívek. Vycházeli jsme z údajů zaznamenaných v tabulkách 5 – 5.1 a 6 – 6.1. Při porovnávání jsme zachytili rozdíly, které ukazovaly, že výkony dívek byly lepší.

Další hodnocení a porovnávání prokázalo, že děti, které navštěvují ZUŠ hudební obor, vykazovaly lepší výsledky při práci než ti, kteří nenavštěvují žádný hudební obor v ZUŠ.

Pro splnění hlavního cíle diplomové práce jsme si museli osvojit všechny hudební činnosti a dovednosti, které vedly k rozvinutí dramatických schopností, a tudíž k samotnému vystoupení žáků, tzn. ke splnění cílu, což se podařilo.

Součástí diplomové práce je fotodokumentace, která vznikala postupně během celého projektu od nácviu činností až po samotné vystoupení dětí ZŠ ve Stráži pod Ralskem.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BLÁHOVÁ, Krista. *Uvedení do systému školní dramatiky: Dramatická výchova pro učitele obecné, základní a národní školy*. Praha: IPOS, 1996. ISBN 80-7068-070-9.
2. BUDÍNSKÁ, Hana. *Hry pro šest smyslů*. 6. vyd. Praha: NIPOS, 2004. ISBN 80-7068-187-X.
3. CRHA, Bedřich; FUČÍK, Ladislav; MAREK, Zdeněk. *Základy hudební výchovy pro posluchače studia učitelství I. stupně ZŠ*. 4.vyd. Brno: Masarykova univerzita Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-210-1963-8.
4. Agentura DUHA. *Dramatická výchova v základních školách*. 1. vyd. Brno: Agentura DUHA, učební pomůcky, 1993.
5. FROSTOVÁ, Jana; VANIÁKOVÁ, Mária. *Základy hlasové výchovy pro učitele I*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Pedagogická fakulta, 1995. ISBN 80-210-1229-3.
6. JAHODA, Jaroslav. *Metodické základy hudební výchovy v pomocné škole*. Praha: TECH – MARKET, 1997. ISBN 80-86114-10-4.
7. JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: Zpěvník pro žáky základních škol, I. díl pro 1. – 4. třídu*. Cheb: MUSIC CHEB, 1999. ISBN 80-85925-01-X.
8. JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: Zpěvník pro žáky základních škol, II. díl pro 5. – 9. třídu*. Cheb: MUSIC CHEB, 2004. ISMN M 706517-8-7.
9. KNOPOVÁ, Blanka. *Hudebně pohybová výchova v 1. – 5. ročníku ZŠ*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-0636-6.
10. KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: Metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-437-0.
11. LIŠKOVÁ, Marie; HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1998. ISBN 80-7235-009-9.
12. LIŠKOVÁ, Marie; HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1998. ISBN 80-7235-027-7.
13. LIŠKOVÁ, Marie; HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1998. ISBN 80-7235-045-5.

14. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1998. ISBN 80-7235-050-1.
15. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 1999. ISBN 80-7235-092-7.
16. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2000. ISBN 80-7235-113-3.
17. MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 2. vyd. Praha: NIPOS, 2007. ISBN 978-80-7068-207-4.
18. MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: Zásobník dramatických her a improvizací*. 11. vyd. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2007. ISBN 978-80-901660-9-0.
19. OUDES, Jiří; PEROUTKOVÁ, Marie. *Zásobník her, cvičení a improvizací tvořivé dramaturgie*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997. ISBN 80-7020-020-0.
20. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk; TICHÁ, Alena. *Lidové písničky a hry s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4.
21. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk; TICHÁ, Alena; BUREŠOVÁ, Věra. *Písničky a jejich dramaturgie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-477-X.
22. KRATOCHVÍLOVÁ – ŠTEMBERGOVÁ, Šárka. *Metodika mluvní výchovy*. 3. vyd. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 1994. ISBN 80-901660-1-6.
23. TICHÁ, Alena. *Hlasová výchova v dětském sboru prostřednictvím her a motivací*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2004. ISBN 80-7068-186-1.
24. VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. 2. vyd. Praha: Agentura STROM, 1998. ISBN 80-86106-02-0.
25. VYKOUKALOVÁ, Věra. *FLS stručně*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita Liberec, 2008. ISBN 978-80-7372-366-8.
26. ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA STRÁŽ POD RALSKEM. *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 1. vyd. Stráž pod Ralskem: Základní škola a mateřská škola Stráž pod Ralskem, 2007.

5.1 Internet

1. SEZNAM ENCYKLOPEDIE. *Pozorování*. Online. [cit.2007-11-12]. Dostupné z:
<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/145093-pozorovani>

6 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha číslo 1: *Formulář pro rodiče*

Příloha č. 1: *Formulář pro rodiče*

Prohlášení rodičů

Jméno dítěte:.....

Souhlasím s uvedením jména a fotografií mého dítěte v diplomové práci paní učitelky Markéty Klimšové. Také souhlasím s uveřejněním výsledků jeho činnosti během celého projektu.

Podpis rodičů:.....